

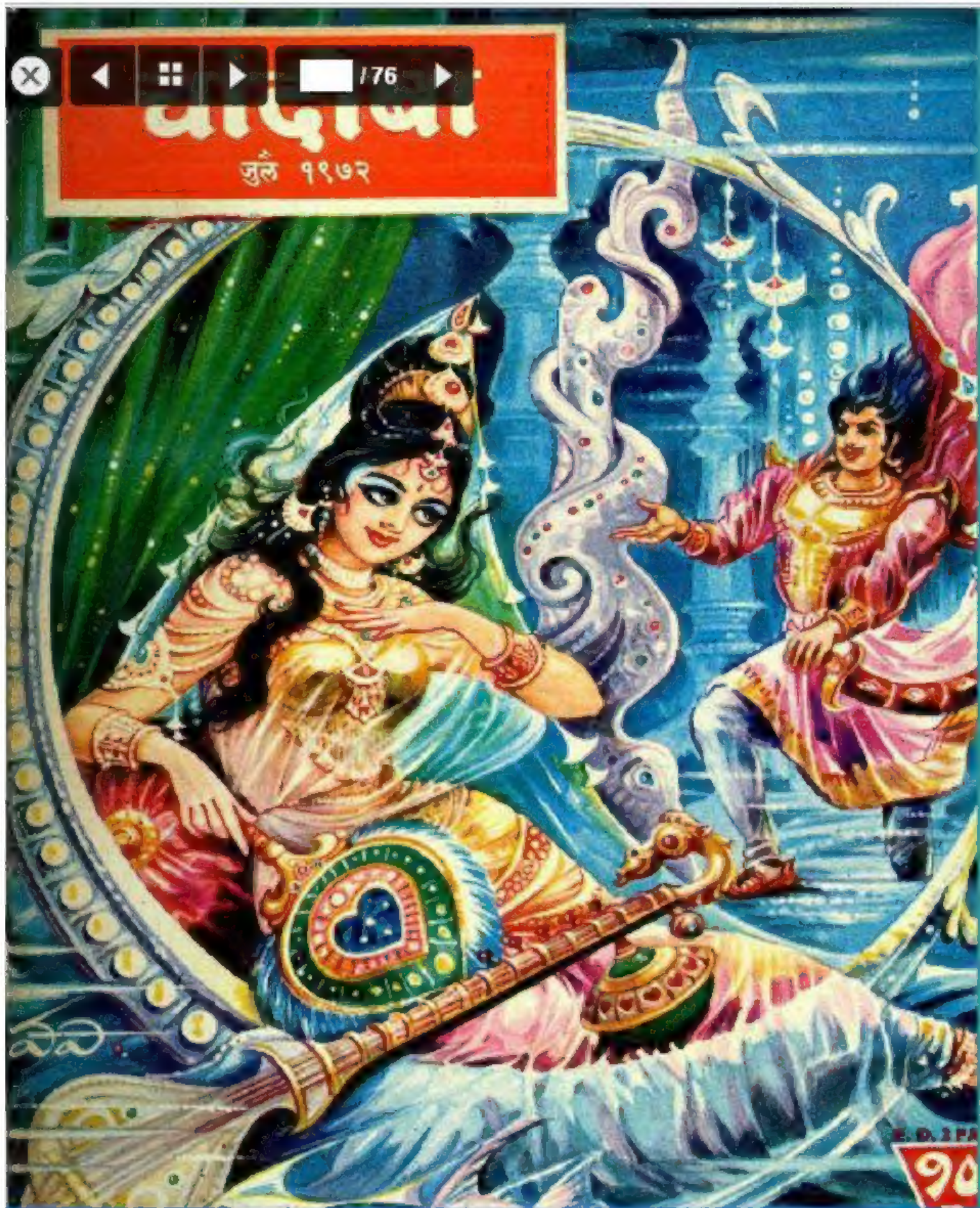

176

ਪਾਛਾਣੀ

ਜੁਲੈ ੧੯੭੨

E. D. 1 PA

90

न सा सभा मत्र न सन्ति वृद्धा,
वृद्धा न ते ये न वर्तन्ति धर्मम्,
धर्मो न वै यत्र न नास्ति सत्यम्,
सत्यम् न तद्यच्छल मानु विद्मः ।

॥ १ ॥

[जेथे पोत विचार असणारे वृद्ध नाहीत ती सभाच नव्हे. ज्यांना धर्म काम हे कळत नाही ते वृद्धच नव्हेत. सत्ताचा अभाव असले तर ही धर्मच नव्हे (नाहि) कळत असाय आहे ते सत्यच नव्हे.]

विद्या ददाति विनयम्;
सा चे दानिया वहा,
किं कुर्मम ? कस्य वा ह्यम ?
गरदायाम् स्व मातरि !

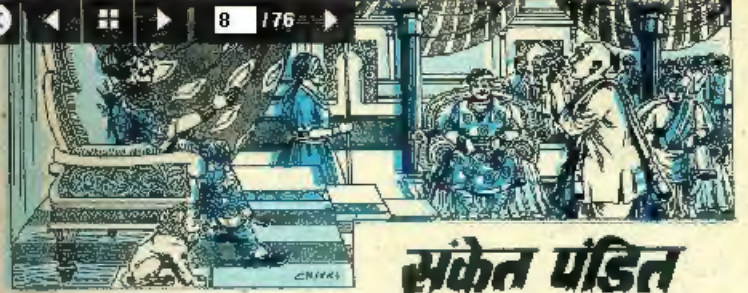
॥ २ ॥

[विद्येने विनय म्हणजे नम्रपणा येतो. जिवेमुळे भविष्यज्ञाना (उद्बुद्धता किंवा धर्म) उत्पन्न झाल्या तर मानेने विषयाने करविण्यासारखेच (नाही का) धर्म कोण काय करणार किंवा बोलणार ?]

राजदत् पुत्रदाराश्च,
स्वामिवत् मित्र नांवाः,
आचार्यवत् सभामध्ये
भाष्यवत् स्तुवन्ति हि ।

॥ ३ ॥

[जो भाष्यवान असत त्यांच्याशीच नापकी व मुले राजा मानून वागतात, बंधुनिष्ठ मालक मानून वागतात आणि मित्र नावाच्या आदार गुरुमुख्य होतो.]

संकेत पंडित

फार प्राचीन काळातील गोष्ट आहे, कांचीपुरम येथे 'संकेत पंडित' म्हणून एक पंडित रहात असे. तो रांगे व तसा कामेपण की मनुष्याने आपले विचार बोलून प्रगट करण्याऐवजी कोणता तरी संकेत फस्त स्पष्ट करायचा.

एकदा तो राजाकडे गेला आणि त्याने तो गोष्ट राजाला सांगितली.

राजा त्या पंडिताची ती सूचना ऐकून म्हातल्या मनात खूप हसला व म्हणाला— "पंडितभेट! आपण ही गोष्ट सांगण्यासाठी इतक्या दुर्लभ यंत्रणेचे फट केलेत, परंतु मी यापूर्वीच एका संकेतशास्त्राला जिव गंगपुर नावाच्या गावी पाठवालेत तेव्हा आहे."

राजाने घट्टे ती गोष्ट सांगितली होती. कारण त्याने तसा कोणत्या व्यक्तीला नेवले नव्हते. परंतु संकेत पंडिताला ते खरे वाटले

व तो म्हणाला— "महाराज, आपण फार दूरवर्षी आहात. म्हणून एका पाठवालेत एका संकेत शास्त्राला आपण नेवले आहे. लहानपणीच कोणतीही विद्या अवगत करणे सोयी असते. मी त्या संकेतशास्त्रांना भेटायला जावे म्हणतो." असे सांगून संकेत पंडित राजाला नमस्कार करून शिवगंगपूरला जाण्यासाठी निघाला.

दोन दिवस पायी प्रवास केल्यावर संकेत पंडित शिवगंगपूरला येऊन पोचला. तेथल्या पाठवालेच्या अविकार्यांनी संकेत पंडिताचा आवश्यक स्वागत सत्कार केला आणि म्हणाले— "पंडित श्वर आमचे शास्त्रीबुवा तीर्थ याचेला गेले आहेत व एका महिन्या-नंतरच परत येऊ शकतील."

"ठीक आहे, काही हरकत नाही. मी इतक्या दुर्लभ यंत्रणेच्या त्यांना भेटल्याशिवाय झेली तर ते बरोबर होणार नाही. म्हणून

मी ते परत येईपर्यंत येथेच राहतो." संकेत पंडित म्हणाला.

पाठशालेच्या अधिकाऱ्यांनी या पंडिताची पीडा टळावी म्हणून तसे उत्तर दिले होते. परंतु तो पंडित पक्का वस्ताव निघालेला पाहून त्यांना दुसरीच युक्ती योजावी लागली. पाठशालेचा एक तोंकर होता. त्याचा एक डोळा फुटलेला होता. पाठशालेच्या मुख्य अध्यापकांनी त्याला सर्व प्रसंग समजावून सांगून कसे वागायचे हे सांगितले आणि त्याला एका विद्वान शास्त्रीबुवाचा पीडाख देऊन एका खोलीत बसविले. त्याला बजावून सांगून ठेवले की तोंडाने एका शब्दाचाही उच्चार करता कामा नये.

येऊन म्हणाला—"पंडितप्रवर! आमचे संकेत शास्त्री आपली तीर्थयात्रा संपवून काल रात्रीच परतले. ते ससुराच्या खोलीत बसतात. आपण त्यांना जाऊन भेटावे."

संकेत पंडित आनंदाने शास्त्रीबुवांना जाऊन भेटला. शास्त्रीबुवांना एकच डोळा असल्याचे पाहून त्याने आपले एकच एक थोट दाखवून आपणाला एकच गेळा आहे का संकेत भाषेत विचारले.

त्याने उत्तर म्हणून संकेत शास्त्र्याने आपली दोन बोटे दाखविली.

तेव्हा संकेत पंडिताने आपली तीन बोटे दाखविली. तेव्हा संकेत शास्त्र्याने मूढ बळवून त्याला दाखविली.

एक दोर दाखविले.

संकेत शास्त्र्याने ते पाहून आपल्या गाठोड्यातून एक भाकर काढून दाखविली.

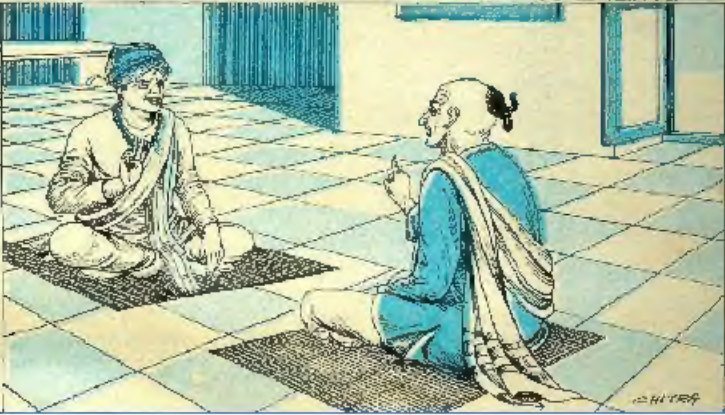
तो पाहून आनंदाने संकेत पंडिताने आदरपूर्वक संकेत शास्त्र्याला नमस्कार केला आणि खोलीबाहेर आला.

खोलीबाहेर पाठशालेचे मुख्याध्यापक आपल्या सहकाऱ्यांबरोबर संकेत शास्त्र्याची वाट पहात होते. त्यांनी संकेत पंडिताला "शास्त्री बुवांशी बोलणे झाले का?" विचारले.

संकेत पंडित म्हणाला—"आपले शास्त्रीबुवा संकेत शास्त्रात पारंगत आहेत. ते फार मोठे तत्त्ववेत्ते आहेत. मी त्यांना

ईश्वर एक आहे हे सांगण्यासाठी एक थोट दाखविले. त्यांनी मला दोन थोटे दाखवून ईश्वर एक असला तरी त्याची शिव-केशव अशी दोन रूपे असल्याचे त्यांनी सांगितले. तेव्हा मी त्यांनी तीन थोटे दाखवून ब्रह्मा, विष्णु व महेश्वर अशी ईश्वराची तीन रूपे असल्याचे सुचविले. पण त्यांनी आपली मूठ चकून ते त्रिमूर्ती एकाच अस्तित्वाचे सुचविले. "त्यानंतर ईश्वर फार दयाळू आहे व त्याने मानवांसाठी कितीक फळांची सुपटी केली आहे हे दाखविण्यासाठी मी एक फळ दाखविले.

"परंतु ते फार मोठे तत्त्ववेत्ते आहेत. त्यांनी आपल्या जवळची एक भाकरी मला दाखवून सुचविले की देवाने मनुष्य प्राण्या-

हाडी अन्नपाण्याची कायमची व्यवस्था करून देवली आहे. बोर हे देवाने दिले व भाकरी देवाच्या कुपेने मानवाने स्वयंमाने मिळविली. केवढे सत्वज्ञान भरले आहे या संकेतात ?”

संकेत पंडिताने वरील मोष्टी सांगितल्या व त्याच्या सनाचे समाधान झाल्याचे सांगून निघून गेला

त्यानंतर शाठशालेच्या मुख्याध्यापकांनी आपल्या नोकराला बोलावून विचारले— “काय रे ! संकेतिक भाषेत संकेत पंडिताने काय विचारले आणि तू कोणते उत्तर दिलेस ?”

नोकर म्हणाला—“तो पंडित धक्का बसताच दिसला मला. त्याने माझी धट्टा उडविण्यासाठी खोलीत पाऊल टाकताच एक बोट मला दाखविले व माझा एक डोळा फुटका असल्याचे सूचविले. पण ते त्याबद्दल व रागावता त्याला दोन बोटे दाखवून स्वाभ्या होन डोळ्यांची कामे माझा एकच एक डोळा करतो, हे सूचविले.

त्याने तीन बोटे दाखविली. म्हणजे माझा एक डोळा व त्याचे दोन मिळून तीन डोळे झाले.

“पण मला त्याचा राग आला व त्याला मी आपली मूठ दाखवून पुन्हा तीन बोटे दाखविलीस तर तुझे तोंडच फोडीन असे सूचविले.

“तेव्हा तो पंडित धावरला. मला शांत करण्यासाठी एक बोर काढून खायला देऊ लागला.

“पण मी असल्या मोठ्याला बळी पडलो नाही. मी एक भाकरी काढून त्याला दाखविली व मला तुझ्या या भिकारड्या फळाची गरज नाही, हे सूचविले.

“तेव्हा माझ्या समोर त्याची डाळे शिजणे शक्य नाही हे त्याला कळले व तो मला नमस्कार करून निघून गेला.”

शाठशालेचे मुख्याध्यापक संकताचे निरनिराळे अर्थ ऐकून खूष झाले. तो बातमी राजाला जेव्हा कळली तेव्हा तो दरबारी खूप हसले.

स्वरी लक्ष्मी

फार प्राचीन कळी धीमंत नाराचा एक राजा उज्जयिनी येथे राज्य करीत असे. एकदा धीमंत राजाकडे एक बोयी आला. राजाने योग्याला पाहून विचारले— “योगिराज ! आपणाला काय पाहिजे ?”

“महाराज ! माझ्याजवळ एक पत्त्याचा पेला जर्ण हाटी आहे. तो आपणाकडे विकण्यासाठी आलो आहे.” योगी म्हणाला.

“किती किंमत आहे या दोन्ही वस्तूंची ?” राजाने विचारले.

“या दोन्ही वस्तू पेऊन रत्ना एक लाख रुपये द्यावेत, महाराज !” योगी म्हणाला.

ते ऐकून राजाने जास्त विचार केला नाही की मग्याला विचारले नाही आणि योग्याला एक लाख रुपये देऊन त्या दोन्ही वस्तू खजिन्यात ठेवायला सांगितले.

त्या दिवशी रानी धीमंत राजाला एक स्वप्न पडले. स्वप्नात त्याला एक अत्यंत

रूपवती स्त्री सुंदर वस्त्राभूषणे घालून राजवाड्याबाहेर जात असलेली दिसली. राजाने तिला विचारले—“कोण मवाई तू ?”

“मी धनलक्ष्मी आहे.” ती स्त्री म्हणाली.

“तू कोठे चाललीस व का ?” राजाने त्या स्त्रीला विचारले.

“तु एक लाख रुपये देऊन एका योग्याकडून एक निरूपयोगी पेला व काही विकत पेऊन माझा अपमान केला आहेस. म्हणून मी एक क्षणभर दैत्योळ रहायला तयार नाही.” धनलक्ष्मी म्हणाली.

“तरमग अवश्य जा.” राजाने तिच्याकडे धोडसे दुर्लक्ष करून उत्तर दिले.

प्रहुर रात्र उलटल्यावर राजाला एक स्त्री स्वप्नांतच मोठाड बाईबाहेर जात असलेली दिसली.

“कोण मवाई तू ?” राजाने तिला विचारले.

“मी बललक्ष्मी आहे.” ती स्त्री म्हणाली.
“तू कां व कोठे निघालीस?” राजाने तिला विचारले.

“बललक्ष्मी तुला सोडून गेली. आता तू किती दिवस माझे रक्षण करणार? म्हणून मी एक क्षणभर देखील येथे रहायला तयार नाही.” बललक्ष्मीने उत्तर दिले.

“बरं बाई, तू देलील जा!” राजान विशेष काळजी न दाखविता उत्तर दिले. दोन प्रहर रात्र उलटल्यावर राजाला एक म्हातारी राजवाड्यातून बाहेर जात असलेली दिसली.

“कोण ग बाई तू?” राजाने तिला विचारले.

“मी ज्ञानलक्ष्मी आहे.” ती स्त्री म्हणाली.

“तू कां व कोठे निघालीस?” राजाने तिला विचारले.

“बललक्ष्मी व बललक्ष्मी निघून गेल्या-बर मला येथे रहायला जागा कोठे आहे?” ज्ञानलक्ष्मी म्हणाली.

उत्तर दिले.

तीन प्रहर रात्र उलटल्यावर स्वप्नात राजाला देव जातोसली एक स्त्री बाहेर जात असलेली दिसली.

“तू कोण ग बाई?” राजाने तिला विचारले.

“मी वैद्यलक्ष्मी आहे.” ती म्हणाली. राजाने तिला थांबायला सांगितले. म्हणाला-“तू कां सोडून निघालीस मला?”

“तुला सर्वे जणी सोडून निघून गेल्या. मी तरी कशाला राहू?” तिने विचारले.

राजा हात धरून म्हणाला-“तुला नाही जख्म देणार मी. तू असलीस म्हणजे मला वन, बल व ज्ञान सर्व मिळेल.”

वैद्यलक्ष्मी स्मित करून म्हणाली-“बरं तर, मी तुझ्या बरोबर सर्व काळ राहीन.”

सर्वस्व गेले तरी माणसाने घोर सोडू नये. सोप मोडली तेव्हा राजाच्या नेह्या-बर समाधान झळकत होते.

वेताळाच्या गोष्टी

गोदावरीच्या काठी प्रतिष्ठापनपुर फळण नावाचे एक नगर होते. तेथे एके काळी विक्रमादित्य राज्य करीत असे.

विक्रमादित्याच्या दरबारात दररोज शांतिसील नावाचा एक भिक्षू येत असे व दररोज विक्रमादित्याला एक फळ देत असे. विक्रमादित्य ती फळे आपल्या कौशाध्यक्षाला देत असे.

एक दिवशी भिक्षू राजाला एक फळ देऊन निघून गेला. त्याच वेळी द्वारपालकांची नजर चुकवून एक माकड दरबारात शिरले. राजाने ते फळ माकडाला दिले. माकड ते फळ खाऊ लागले तेव्हा त्याच्यातून एक हिरा आली पडला.

तो हिरा पाहून राजाला आश्चर्य वाटले. त्याने आपल्या कौशाध्यक्षाला बोलावून विचारले-“मी दररोज तुम्हांला एकेक फळ देत असे. ती फळे काय झाली?”

प्रथम

वीसला. तेथे एका झाडाखाली मिळु घसलेला दिसला. त्याला पाहून तो म्हणाला-
“भिक्षु! मी आलो आहे. सांग, मी कोणते काम करावयाचे आहे?”

राजाला आलेला पाहून भिक्षूला आनंद झाला आणि म्हणाला-“राजा! तू येथून सरळ दक्षिणेकडे जा. तेथे तुला एक शिखरीचे झाड दिसेल. त्याच्या फांदीला एका पुरुषाचे प्रेत टांगलेले आहे. ते घेऊन ये आणि माझ्यासमोर ठेव.”

राजा त्याप्रमाणे दक्षिणेकडे निघाला. उजेडासाठी त्याने चितेतले एक जळते लाकूड मसालीसारखे उचलून घेतले. शिखरीच्या झाडाजवळ त्याला अर्धवट जळलेले एक प्रेत झाडाच्या फांदीला लोंबत असलेले दिसले. राजाने झाडावर चढून प्रेताला बांधून ठेवलेली दोरी सोडली, तेव्हा प्रेत एकदम खाली पडले.

खाली पडल्याबरोबर ते प्रेत गळ्या काडून रडू लागले. राजाला वाटले की तो अर्धवट मेलेला कोणी दुर्दैवी मनुष्य असला पाहिजे. म्हणून राजाने खाली उतरून त्या प्रेताला हात भार दिला. त्याबरोबर ते प्रेत मोठ्याने हसू लागले.

त्या प्रेतात वेताळ बसलेला आहे ही गोष्ट राजाला माहीत नव्हती. म्हणून त्याने त्या प्रेताला विचारले-“असा कां हसतो आहेस रे? चल माझ्या बरोबर!”

राजाने असे म्हटल्याबरोबर ते प्रेत नाहीसे झाले आणि पुन्हा झाडाला लोंबकळू लागले. राजाने पुन्हा ते खाली पाडले आणि ते खांद्यावर उचलून घेऊन काही बोलल्या शिवाय स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-“राजा! तुला कंटाळा वाटू नये म्हणून एक गोष्ट सांगतो.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला :-

प्राचीन काळी अंगदेशावर यशःकेतू नामक एक राजा राज्य करीत असे. तो कामदेवासारखा सुंदर होता. त्याने स्वतःच्या पराक्रमाने आपल्या सर्व शत्रूंचा पराभव करून सर्व राज्यव्यवस्था आपला

मंत्री दीर्घदर्शी याच्यावर टाकली आणि स्वतः अंतपुरात सुखोपभोग घेत राहू लागला.

दीर्घदर्शी राज्यात कोठे ही दंगेधोंपे होऊ नयेत याची काळजी बाळगीत असे. तो एक आभंत स्वामिभक्त सेवक होता. तरी राजाच्या काही दरबारी लोकांनी त्याच्या विरुद्ध राजाचे कान भरले त्यांनी राजाला असे समजावून सांगितले की मंत्र्याने राजाला भोगविलासात मग्न ठेवून राज्यसूत्र स्वतःच्या हातात कायमची रहावी यासाठी प्रयत्न सुरू केला आहे.

दीर्घदर्शीला दरबारी लोकांचे ते कारस्थान कळले. त्याला फार वाईट वाटले.

तो आपल्या बायकाला म्हणाला— राजा भोगविलासात मुरकटला आहे आणि माझ्या शिरावर राज्याचा भार आहे. हे काम करीत असता रिकामटेकडे लोक तोंडाला घेईल ते महाराजांना जाऊन सांगत आहोत. हे सर्व लोटे असले तरी दुर्लक्ष करून चालणार नाही. तेव्हा आता मी काय करू ?”

ते ऐकून मंत्र्याची बायकी भेसाविनी नवऱ्याला म्हणाली—“तुम्ही तीर्थयात्रेचे नाव सांगून देशाटनाला निघून जा. असे केल्यास तुमच्यावर केलेला आरोप खरा नाही हे स्पष्ट होईल. नंतर महाराजांचा स्वतः सर्व राज्यभार आपल्या शिरावर घ्यावा लागेल व भोगविलासात पडून रहायला वेळ मिळणार नाही.”

दीर्घदर्शीला बायकीचा सल्ला पसंत पडला. त्याने महाराजांना विनंती केली की महाराज, शरीर मालू आहे तोपर्यंत तीर्थयात्रा करून यावे, असे म्हणत आहे. उतारवयात ते शक्य होणार नाही.”

राजाने होकार दिला. दीर्घदर्शी एकटा देशाटनाला निघाला. तो कोठे व कसा जाणार आहे, हे राजाला कळविले नाही. काही दिवस प्रवास केल्यावर दीर्घदर्शी समुद्रकाठच्या पुंड्र देशात येऊन पोचला. तेथे निधिरत्त नावाच्या एका व्यापाऱ्या

बरोबर मुक्कामापास निघाला. रथाचे गलबत काही दिवसांनी सुवर्णद्वीपात पोचले. तेथे दोघांनी व्यापार करून खूप पैसे मिळविले.

परत येताच दीर्घदर्शीला एक विचित्र दृश्य दिसले. एका लाटेबरोबर समुद्रातून एक मोठा अवघुत वृक्ष वर आला. तो वृक्ष गोम्याचा होता. काळा पांजळ्याच्या होत्या आणि फळं हिर्या व मोठ्यांची होती. त्या झाडाच्या टोकाला एका रत्नसैयंदर एक अनुपम सुंदर स्त्री बसून गाणे म्हणत होती. दीर्घदर्शीची नजर त्या स्त्रीवर पडल्या-बरोबर, तो वृक्ष त्या स्त्रीमह समुद्रात अदृश्य झाला.

दीर्घदर्शीला चकित झालेला पाहून गल-बतातले खलशी म्हणाले—“अहो आम्ही कित्येकदा हे दृश्य पाहिले आहे.”

ती यात्रा संपल्यावर दीर्घदर्शी आपल्या मित्राचा निरोप घेऊन स्वदेशी परत आला.

दीर्घदर्शी एकाएकी निघून गेला होता आणि एकाएकीच परतला. ती बातमी कळल्यावर राजा यशकेंतू स्वतः आपल्या मंत्र्याच्या स्वागतासाठी सामोरा गेला आणि तीर्थप्रवासाचे वर्णन विचारू लागला.

दीर्घदर्शी प्रचामान त्याला जेजे अनुभव आले ते सर्व तिवंदन करून शबटी म्हणाला—

“महाराज ! मी अश्वी श्रविस्वसनीय, परंतु प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहून आलेले एक दृश्य आहे, ते सांगतो.” त्याने त्या सुंदर वृक्षाची व त्यावर त्याने पाहिलेल्या एका अपूर्व सुंदरीची गोष्ट सांगितली.

त्या अपूर्व सुंदरीच्या सौंदर्याचे वर्णन ऐकून राजा म्हणाला—“मित्रा ! मी त्या सुंदर स्त्रीला पाहणार आहे. तेथे कसे जावपाचे हे सांग राज्याचा सर्व भार या घटकेपासून तुझ्या शिरावर राहोय.” असे सांगून राजाने मंत्र्याला निरोप दिला.

दुसऱ्या दिवशी यशकेंतू साध्या वेश करून कोणाला काही कळवित्याशिवाय निघून गेला. राजाने पुंड्र देशात पोचल्यावर

लक्ष्मीदेव नावाच्या एका व्यापाऱ्याबरोबर स्वर्णद्वीपात जायला निघाला.

त्यांचे गलबत एक दोन दिवस प्रवास केल्यावर समुद्राच्या मध्यभागी पोचले असता एकाएकी तो अद्भुत वृक्ष समुद्रातून नर आला. त्या वृक्षावर मीणा काजपीत माणारी ती अपूर्व सुंदरी होती. त्या स्त्रीला पाहून राजा तिच्यावर मूग्ध झाला व विचार करू लागला त्याच वेळी तो वृक्ष समुद्रात बुडू लागला. राजाने त्याच्या पाठोपाठ समुद्रात उडी मारली.

समुद्राच्या तळास राजाला एक सुंदर शहर दिसले. तेथे त्याला एकदेखील मनुष्य-प्राणी दिसला नाही. त्याने सर्व शहर

पालय पाहिले. एका सुंदर राक्षसाच्या पाऊल टाकताच त्याला ती अपूर्व सुंदरी एका सुंदर शायेवर बसलेली दिसली.

राजाला पाहून ती सुंदर स्त्री एकदम उठून बसली व जवळ येऊन म्हणाली-
“कोण आपण? या पाताळ लोकात कसे काय आलात? आपला वेष एकाचा तमस्वी मुनीसारखा आहे, परंतु आपले रूप राज-पुरुषाला खोर्नेलसे आहे!”

राजा म्हणाला-“हे सुंदरी! मी अंग-देशाचा राजा आहे. मी तुझ्या रूपलवण्या-विषयी एका मित्राकडून ऐकले, तुझ्या बर्तनासाठी मी आपले राज्य सोडून आलो आहे. तू कोण? आणि येथे कशी काय?”

“मी मृगांकसेन नावाच्या एका विद्याधराची कन्या मृगांकवती. माझे वडील मला एकटीला येथे सोडून निघून गेले. मी येथील कल्पवृक्षावर चढून मधून मधून समुद्रावर येते.” ती अपूर्व सुंदरी म्हणाली.

त्यानंतर राजाने गोंडगोंड होऊन त्या अपूर्व सुंदरीचे मन हिरावून घेतले. तिने एका अटीवर त्याच्याशी विवाह करून घेण्यासदेखील मान्यता दिली. ती म्हणाली-
“मी वर बघटशीला व चतुर्दशीला तुझ्या स्वाधीन राहणार नाही. मला वाटेले विकडे जाईल. परंतु तुम्ही मला तू कोठे जन्म हे विचारात कामा नये.”

राजाने हा अट मान्य करी. दायाना मृगांक वीवाह करून घेतला एक दिवशी मृगांकवती राजाला म्हणाली-“मी एका आवश्यक कामाने कोठे उरी जात आहे. मी परत येईपर्यंत तुम्ही येथेच रहा. परंतु येथल्या बाबडीत कधी उत्तर नका. उतरलात तर खटळ झूलोकास जाल.” असे सांगून व राजाला सावध करून मृगांकवती निघून गेली.

ती कोठे जात आहे हे पाहण्यासाठी राजा तिच्या पाठोपाठ निघाला. राजासमोरच एका ब्रह्मराक्षसाने मृगांकवतीला गिळले. राजाला इतका राग आला की त्याने तांबडवोने तलवार उपसून त्या ब्रह्मराक्ष-साचे मुंडके उडविले. परंतु क्रोध थोडा शांत झाल्यावर राजाला पश्चात्ताप वाटू लागला.

इतक्यात राक्षसाच्या गरिबाला फाडून मृगांकवती बाहेर आली. राजाने तिला विचारले-“मी पाहतो आहे हे खरे आहे की फक्त स्वप्नच आहे?”

“महाराज! हे स्वप्न नाही. ह्या एक जाप होता. मी वर बघटशीला व चतुर्दशीला शिवपूजेला जात असे. एका चतुर्दशीला गौरीची पूजा करीत असता मला फार उत्तार झाला. माझे वडील माझी बाट पहात होते. एक खंभर माणीदेखील घ्यावे

नाहीत. म्हणून मी भाल्यावर त्यांनी मला जाप दिला की प्रत्येक बघटमीला व चतुर्दशीला मला एक ब्रह्मराक्षस गिळून टाकील आणि त्याचे पोट फाडून मी बाहेर येईन त्यांनी मला असे देखील सांगितले होते की त्या ब्रह्मराक्षसाला कोणी ठार केला तर मला शापमुक्ती मिळेल. आता मी शापमुक्त झाले आहे. आता तू आपल्या गावी परत जा व मी आपल्या बाबांकडे परत जाते.” मृगांकवती म्हणाली.

राजाने फक्त एकच बाठबडा तिच्या-बरोबर सहवास करण्याची इच्छा प्रगट केली. नंतर सहा दिवस मनमोकळे

पणाने दोघे बरोबर राहली. सातव्या दिवशी राजा मृगाकवतीला बोलण्यात भुलवून वावडीजवळ घेऊन आला. निराप घेण्यापूर्वी दोघांनी परस्परांना आलिंगन दिले. संक्षोभाभून राजाने मृगाकवतीसह विहिरीत उडी मारली आणि दोघे यज्ञक्षेत्राच्या राजधानीच्या एका विहिरीत येऊन पोचली. भुलकात आल्यावर मृगाकवतीचे विवाधग्न्य नाहीत झाले व ती एक मामान्य सातवी झाली. राजाला परमानंद झाला.

या सर्व गोष्टी दीर्घदर्शने स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिल्या होत्या. त्या दिवशी रात्री धरो पोचल्यावर ध्यात्री वृक्षक्रिया बंद पडून तो स्वर्गलोकी निघून गेला.

संध्याकर मोष्ट सांगून येताना म्हणाला— "गता, दीर्घदर्शीना अकाली मरण घेण्याचे कारण काय? राजाने परत येऊन त्याच्या-कडून राज्य परत घेतले म्हणून? की त्या भयंकर सदरीशी विवाह करण्याची इच्छा त्याच्या मनात होती म्हणून? या प्रश्नांची

मुझ्या दाव्याबायलेवर लवकर हाऊन मुझ्याच पायावर लोढ लावलील."

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला— "दीर्घदर्शीच्या मृत्यूची कारणे या दोन्ही पैकी एक ही नाहीत. राजाने सुखभोग करित असता राज्याचा सर्व भार दीर्घदर्शीवर टाकला होता. आता मृगाकवती सारख्या सुंदरीच्या प्रेमात गुस्फटल्यावर आपल्याला मुटका मिळणे शक्यच नाही. तेव्हा राजाने लोटा आरोप लावण्याच्यावर विस्वास करून त्याचा अपमान करण्याचे योजले होते. आता तर तो वाटेल त्या गोष्टीवर विक्रमास कर शकले व आपला अपमान करून मुसगात टाकिल तो विचार त्याच्या मनाला असह्य झाल्यामुळे त्याच्या हृदयाला डनका मोठा घक्का बसला की त्याचे स्वातंत्र्य जाणो-क्रमण झाले."

अशा नव्हते राजाचे मोन मग हाताचे वेचाल प्रतापह अद्भुत झाला व पुढा झाला ज्ञातून लावकळ लागला

मीर जिंकलो

अरबस्तानतल्या एक गावी अली मुहम्मद नावाचा एक भला माणूस रहात असे. कोणाला कधी तो त्रास देत नसे. म्हणून लोक त्याला भोळा म्हणत.

एकदा त्याचे दोन मित्र त्याला भेटायला आले. ते बोलता बोलता म्हणाले की त्यांना भुताप्रेतांची फार भीती वाटते. अली मुहम्मदने त्यांना सभळावून सांगितले की ती एक खुळी सक्कूत आहे. तेव्हा अलीचे मित्र त्याला म्हणाले— "गावाच्या पश्चिमे-कडच्या बोंगरात साडावर भुताप्रेतांचे एक ठाणे आहे."

"खोटे, अशक्य!" अली म्हणाला.

"तू हे खोटे आणि अशक्य म्हणून मुटणार नाहीस. अद्यावस्थेला रात्री काळो-खात दिव्यावस्तीशिवाय तू त्या झाडाखाली राहून राखविले पाहिजेस. आहे कबूल?" दोघां मित्रांनी त्याला विचारले

"मला मान्य आहे. मी एकदा दिवा-वस्तीशिवाय काळोखात अद्यावस्थेच्या रात्री त्या झाडाखाली बसतो." अली म्हणाला.

"ठीक, तरमग उद्याव अद्यावस्था आहे. उद्या रात्री दिव्यावस्तीशिवाय तू सकाळपर्यंत जिवंत राहलास तर आम्ही तुला एक भेजवानी देऊ. नाही तर तू आम्हांला दिली पाहिजेस." अलीचे दोस्त त्याला म्हणाले.

दुसऱ्या दिवशी तिघे मित्र संख्याकाळी बोंगर चढून गेले. काळोख पडल्यावर एकट्या अलीला त्या झाडाखाली सोडून दोघे मित्र गावात परत निघाले.

निघताना दोघे अलीला म्हणाले— "उद्या सकाळी आम्ही तुला येथून घेऊन जाऊ. तू जिवंत असलास तर, नाही तर मृतावस्थेत! आहे ना कबूल?" असे सांगून दोघे मित्र निघून गेले.

ते गाव डोंबराच्या पायथ्याला होते. दिवे लागले होते. थोड्या वेळाने थंडी पडू लागली. ओसमुद्धा पडू लागली.

अली मुहम्मदला भूक लागली व थंडी-मुळे भूक वाढत गेली. भूक आणि थंडी यांपासून होणाऱ्या कष्टांपेक्षा का भुतांचा त्रास जास्त आहे? उजाडल्यावर पैज जिंकून त्या दोघांच्या वाटांची पक्कापणे आपणच संपवून ही तूट मरून काढू असे विचार त्याच्या डोक्यात चालू होते.

रात्र वाहत गेली तसतसे गावातले दिवे एका मागून एक दिसवाटे झाले. तरी एका वाड्याच्या खिडकीतून दिवा अजून असलेला त्याला दिसला. त्या खोलीत

Full Screen

24 / 76

या गोष्टीचा विचार करीत अली मुहम्मदने सारी रात्र जागून काढली.

उजाडल्यावर अली मुहम्मदने मित्र खेचरावर बसून आले.

“मित्र हो! मी पैज जिंकली. मला भूक लागली आहे, तेव्हा मेजवानीची तयारी करा.” अली आपल्या मित्राला म्हणाला.

“ओहो, तू जिंकलीस पैज? आम्ही वाटलेल्या सर्व अटी तू पाठल्यास का नाही ते आम्ही पाहतो पाहिल्याने.” मित्र म्हणाले.

“जरे, हे काय बोलणे झाले? मी रात्र-भर त्या झाडाखाली काळोखात एकटा बसून होतो, आणखी कोणत्या रे अटी?” अलीने चकित होऊन विचारले.

“अगदी काळोखात रात्र काढलीस तू?” मित्रांनी विचारले.

“होय, माझा जनक विवाहत्ती काही नव्हते!” अली म्हणाला.

“तुमच्याकड दिवावत्ती नव्हती, तर त्यात काय? आम्हांला हे कळले आहे व आम्हांला ते चांगले माहीत पण आहे की गावतल्या एका मरातल्या खोलीत रात्रभर मेणवत्ती अजून होती. त्या मेणवत्तीच्या उजेड तुला खिडकीतून दिसला नाही?”

अली चकित होऊन म्हणाला—“होय, मेणवत्तीची ज्योत दिसली खरी!”

दिली पाहिजे?” मित्र म्हणाले.

“कोणी एका मैलावर कोठे मेणवत्ती पेटवून ठेवली तर तो उजेड माझ्यापर्यंत कसा काय पोचणार?” अलीने आश्चर्य-चकित होऊन विचारले.

“ती मेणवत्ती एका मैलावर असो की दोन मैलावर, त्या मेणवत्तीची ज्योत तुला दिसत होती, मग तू रात्रभर पूर्ण काळो-खात दिवावत्तीशिवाय होतास हे कसे मानावयाचे?” मित्रांनी विचारले.

हे सर्व कारल्यास त्या मित्रांचेच होते, हे ओळखायला अलीला वेळ लागला नाही. तेव्हा तो आपल्या मित्रांना म्हणाला—“तुमच्या म्हणण्याप्रमाणे मी पैज हारलो. उघा माझ्या घरी या तुम्ही मेजवानीला.” असे सांगून तो घरी निघून गेला.

अलीच्या मित्रांना वाटले की गळी फसला. आज त्याच्या पैशावर फुकटात मेजवानी उडवायला मिळणार. दोघे जेव-णाच्या वेळी अलीच्या घरी येऊन पोचले. तोपर्यंत अलीने पोटावर जेवून घेतले होते.

मित्र आल्याबरोबर अलीने पुढे येऊन बसायला यागितले आणि त्यांच्याशी इकडच्या तिकडच्या गप्पा मारू केत्या.

बराच वेळ गप्पा चालू होत्या. तेव्हा दोघां मित्रांच्या पोटात काबळे कोकलू लागले. एक जण म्हणाला—“काय रे! अजून सैपाक तयार झाला नाही वाटते?”

अली लगेच उठून आत गेला व थोड्या वेळाने येऊन म्हणाला—“अजून तयार झाला नाही बुवा!”

पुन्हा गप्पा मुरू झाल्या. थोड्या वेळाने अली आत जाऊन आला व म्हणाला—“सैपाक होतो आहे मित्र हो!”

दुपार होऊन गेली. अलीच्या मित्रांना खूप भूक लागली होती. मेजवानी उड-विण्याच्या हेतूने ते घरून काही खाऊन पिकण मिवाले नव्हते, अली नमून बघून

आत जाऊन येई व 'अजून सैपाक झाला नाही हा, होत आला आता, आणखी थोडा वेळ थांबल पाहिजे' असेच काही तरी सांगे परंतु नक्की किती वेळ लागेल हे त्याने सांगितले नाही

शेवटी एक जण म्हणाला-“उशीर झाला तरी हरकत नाही. सैपाक उत्तम झाला पाहिजे?”

अलीने निरनिराळी नावे सांगितली म्हणाला-“कोफता, खुरमा, खोरबा, सालन, बिरयानी आणि आणखी काय काय सांगू!” त्याने एक लांबच लांब यादीच दिली आहे ऐकूनच दोघांच्या तोंडाला पाणी सुटले. गप्पा वाळू होत्या. तीन वाजून थव चारदेखील वाजले. अली पुन्हा आत जाऊन आसा व म्हणाला-“अगदी होत आली सर्व तयारी.”

पण अलीच्या मित्रांना आता घोर धरवेना दोघ उठून उभे राहले व म्हणाले-“आपण पाहून येथार कुवा काय काय पवारं तयार झाले आहेत”

नसेल तर या खुमान पाहून स्वतःच्या ओळघांनी! अली म्हणाला

दोघे अली बरोबर सैपाक घराने गेले. एका मोठ्या पातेल्यात मांस शिजतल्या ठंवलले होते पण चुकोत लाकडे नव्हती एक मेणवती जळत होती

“काय रे या मेणवतीवर सैपाक कसा होणार? तू काय आम्हांला मुळे किवा खूळ समजत होतास की काय? ही सर्व तुम्ही लबाडी आहे!” दोघ वारडले

“मित्र हो! तुम्ही तरी काय खुळ्या-सारखे बोलता आहां? एका मेलावरून ज्या मेणवतीच्या उज्जडाला पाहून मुले पळाली त्या मेणवतीवर सैपाक होणार नाही म्हणता? माऊ नवण झाले आहे मला गर्वी नाही तुम्ही मोठा वेळ थांबलात तर तुम्हांला मी नक्कीच मेजवानी देईन” अली म्हणाला

ते ऐकून अलीचे मित्र भान झाली घालून अपापल्या घरी निघून गेले खरी पंज काणी जिकली हे स्पष्टच आहे!

लौकिक ज्ञान

एका गावी चार तरुण युवक राहत होते ते लहानपणापासून बरोबर वाढलेले होते त्यांचे शिक्षण वगैरे पण बरोबरच झाले होते त्यांच्यापैकी तिघांना तीन नव्हेच्या विद्या अवगत होत्या. त्या त्यांनी शिकून घेतल्या होत्या

नवथा मित्र जबरदस्त होता त्याला एकदेखील विद्या अवगत नव्हती परंतु चक्रे टोणपे खाऊन त्याने लौकिक ज्ञान मुष्कळ मिळविले होते

काही काळ छोटल्यावर सुशिक्षित निघा मित्रांनी वैशाटन करण्याचे ठरविले व निघाले. निरनिराळ्या देशांचा राजांना आपल्या विरोधा प्रताप दाखवून पैसे मिळविण्याच्या विचारात ते निघाले होते

त्या तिघांबरोबर सवथा असित मित्र, त्यांनी त्याला बरोबर घावला बोळाविले नव्हते तरी निघाला परंतु तिघांना ते

आवडले नाही म्हणून ते त्याला म्हणाले-“बरे वेढ्या! आयच्या बरोबर नेऊन तुला काय मिळणार रे?” आम्ही आपल्या विवेचे प्रदर्शन करून राजाला खूप कफ आम्हांला नक्कीच राजदरबारी नोकरी मिळेल! पण तुला काय मिळणार? तुला शोबे फार लौकिक व्यवहार ज्ञान आहे हे आम्ही मानतो. पण लौकिक ज्ञान नसणारा राजदरबारी कोणी असतो का? म्हणून तुम्ही तेंबे मुळीच बरज भासणार नाही तू परत फिर.

सवथा आपल्या मित्रांना नम्रपण गवा-बया करीत म्हणाला-“मला एकट्याला सोडून जाऊ नका, लहानपणापासून आज-पर्यंत आपण एकत्र राहलो आणि आज तुम्ही मला एकट्याला सोडून वेळेत तर कसे चालेल? तुम्हांला राजदरबारी मिळालेला मान पाहून मला आनंदच होईल

व भी तो बार बीससमोर वर्णन कल्ल सांगन ही'

चवथ्या मित्राला सोडून जाणे अवश्य वाटलं तेव्हा तो तिथं भिन्न त्याला बरोबर घेऊन निघाले

थोडे अंतर नालून गेल्यावर त्याला एका वाट रानातून जावं लागलं. एका जंगली हाडांचा डोंग मडलेला होता. तिथं पडित्यां-पेकी एक जण म्हणाला- 'ही हाडे एका सिहाची दिसत आहेत. मी यांना जोडून सिहाचा सांगाडा उभा करतो.' असे म्हणत त्याने स्वोच्चरन सिहाचा सांगाडा उभा केला

दुसरा म्हणाला- 'मी मंत्र टाकून या सांगाडाचावर मांस व कातडे चढवितो. रक्त प्रसरण सुद्धा सुरू करून दाखवितो.' असे सांगून त्याने व्याप्रमाणे सिहाचे शरीर घनवले

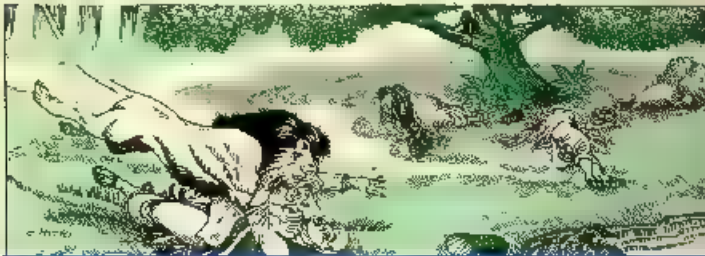
तेव्हा तिसरा पुढे येऊन म्हणाला- 'मी मंत्रानं वा शरीरात प्राण ओततो. तुम्हां दोघांच्या विद्येपेक्षा माझी विज्ञा जास्त महत्वाची आहे'

तो मंत्र टाकण्याचा विचार सोडू सिह एक क्रूर रानटी जनावर आहे. सिंह जिवंत होऊन समोर उभा राहला तर तो आपण लोकांना खाऊन टाकील'

तिसरा पडित आपल्या विद्येच्या ताऱ्यात राशीनं म्हणाला- 'मला जी मंत्रविद्या प्राप्त आहे त्या विद्येचा मी प्रयोग करू लागलो तर तू मध्येच खडबा येणार होय?' ते मी एकपार नाही. मी किती कष्ट सहन करून ही विद्या संपादन केली आहे. ती काय निरुपयोगी आहे?'

"तुला जे करायचे असेल ते कर माझी ना' नाही! परंतु त्यापूर्वी मला झाडावर चढून बसू दे. असे सांगून ती चटकन झाडावर चढून बसली

तिसऱ्या पडितानं आपल्या भत्राचा प्रयोग केल्याबरोबर सिंह जिवंत झाला आणि मंड्या गजेंन करून त्यानं त्या तिघां मित्रांच्या अंगावर उडी टाकली आणि तिघांना ठार केले.

लोभाचे फळ

एका यावातल्या देवळात एक गरीब पुजारी होता. त्याला खूप पैसे मिळविण्याचा लोभ झाला. लोकांकडून पैसे उकळण्यासाठी त्याने एक लघाव योजला. तो उघाड सुचल्या-बरोबर त्या वेळेपासून त्याने देवळात जायत्या विचार सोडून आणि घरीच राहू लागले. गावकऱ्यांनी त्या पुजाराच्या जाऊन देवळाचे दार बंद कां येथे विचारले

पुजारी अगदी असह्य वाल्याने वींग करून म्हणाला 'अहो! मी तरी काय करू? काय रात्री रामाने मला स्वप्नात दर्शन देऊन सांगितले की मी हार गरीब असल्यामुळे तो या देवळात रहायला तयार नाही आणि आपली कोठं तरी जाण्याचा त्याचा विचार आहे. तेव्हा मी त्याला नम्रपणे विनंती केली की देवा, तू माझा गरीबीघाटी हे दंडळ सोडून जाण्याची गरज काय? गावातली थोर धीमंत मंडळी भावे बरिश्च नक्कीच बुरा करील'

पुजारी म्हणाला हे ऐकून गावकऱ्यांनी परस्परांचा सल्ला देऊन ठरविले की या पुजाराच्या देवळात पाठविले तर देव रंगायेल. हाच्या जागी कोणतरी धीमंत पुजाराचा नाच नेमावे. त्याप्रमाणे त्यांनी त्या गरीब पुजाराच्या जागी एका धीमंत पुजाराचा नेमले. पुजाराच्या व्याच्या कर्माचे फळ भोगावे लागले

खलीफांचे स्थान

खुगदादला हासनून रशीद खलीफांचे राज्य होते. एकदा खलीफा मक्केच्या यात्रेला गेले होते ते परत आले त्याच दिवशी रात्री त्यांना एक स्वप्न पडले. स्वप्नात खलीफांना दोन पैगंबर दिसले. त्यांचे आपसात संभाषण चालू होते. एका पैगंबराने विचारले "मा चर्ची हज यात्रेला किती लोक आले होते?"

दुसऱ्या पैगंबरांनी उत्तर दिले—"बहु लाख यांनी तरी आले असतील!"

"त्यांच्या पैकी किती जणांची यात्रा सफरत जाल्यासारखी तुम्हांला वाटते?"

पहिल्या पैगंबरांनी विचारले

"एकाची यात्रादेखील शक्य झाली नाही. परंतु हज यात्रेला अक्या शिवायच एकाची यात्रा कुदा तालाला फार आवडली."

दुसरे पैगंबर म्हणाले

"बहु लाख यांनी स्वतः येऊन अल्लाची मेहरबानी मिळवू शकले नाहीत आणि घर

बसल्या अल्लाची मर्जी कबूल करवून घेणारा तो पुण्यवान मनुष्य कोण आहे बरे?" पहिल्याने विचारले.

'त्याचे नाव इस्माईल आहे तो बसल्याला हाकूनभिया गल्लीत राहतो.' दुसरे पैगंबर म्हणाले त्याच वेळी खलीफांची शोष मोठली ते अंधारणावर उठून बसले व खुदाची मर्जी संपादन करून घेणारा तो पुण्यात्मा कोण बरे असेल, व त्या पुण्यवान मुल्याचे पशेन धडले तर वापल्याला बेसीस पुण्यसाध होईल

दुसऱ्या दिवशी खलीफा एका सामान्य माणसाचा पोहाल करून बसरा नगराला निघाले. बसल्याला हाकूनभिया गल्ली सहरी त्यांना सांगली. त्या गल्लीत पोचल्यावर त्यांनी एक इसमाला विचारले-

"काय हो, या गल्लीत कोणी इस्माईल नावाचे गृहस्थ राहताना का?"

वरपासून खालीपर्यंत आदरयवाकत नजरने पाहिले आणि म्हणाला-"इस्माईलचे घर या गल्लीच्या ठोकाला आहे"

गल्लीच्या टोकाला खलीफांना एक शोपड दिसले. शोपडीतमोर जमिनीवर बसून एक चाळीस पन्नाशीतला माणूस पादत्राणे शिबोत असलेल्या दिसला. त्याला खलीफांनी विचारले-"काय हो, इस्माईल कोठे राहताना?"

"याच गरीबाला इस्माईल म्हणतात आपण कोण? आपली पादत्राणे शिवायची आहेव का?" त्या माणसाने खलीफांना विचारले

ते एकून खलीफांना आश्चर्याचा धक्काच बसला. खलीफा त्याच मन स्थितीत म्हणाले-"मी पादत्राणे शिबवून घ्यायला आलो नाही. परंतु हे सांग, तू मक्केला जाऊन आलास का? कशी काय हजयात्रा झाली?"

इस्माईल एक लांब सुस्कारा सोडून म्हणाला-"मालक! मी हजयात्रेला जायचे ठरवून दररोज एक ताणे शिलकेंत टाकीत गेलो आणि यादवी यात्रेपुरते पैसे जमावण झाले. हजयात्रेचा दिवस उबाडला परंतु खुदातालाची मर्जी निराळीच होती याचला निवड्यापूर्वी एकच दिवस आधी ती गोष्ट

घडली असे झाले, माझ्या बायकोला जोहाळे लागले तेव्हा तिला एक न एक वस्तू खावांची वाटे. याचला निवड्याच्या यदल्या दिवशी ती म्हणाली 'शेजारच्या घरी शोरवा तयार करीत आहेव. त्याचा सुगंध यतो आहे. त्याच्या कडून मागून घोडा येऊन वा"

"मी आपल्या बायकोची किती समजूत घातली की आपला शेजारी रजाक आपल्या सारखाच एक गरीब आहे. तो किती कष्टाने कोटून तरी मांस बंडून वारला असेल. ते त्या दोघां नवरा बायको पुरेसे जमतेच असेल. त्यात आपण नांडकरी लोण बरोबर नाही' परंतु माझ्या बायकोने फार

विनवण्या करून धोडांग वासापुरता तरी शोरवा मागून आणायला आग्रह केलो

"मी कायकांची हच्छा पुरी कारण्या साठी एक मांडे घेऊन रजाककडे गेलो 'मी त्याला विचारलं- 'रजाक साहेब !

माक काय, पुष्कळां साहीतच असेल, माक्या वायकोला डोहाळ लागल आहुत तिनं शोरवा आणायला मला पाठविले आहे मेहेरबाजी करून धोडा शोरवा द्या.

तेव्हा ओलघात पाणी आणून रजाक म्हणाला- "इस्माईल साहेब ! बहो ते मांस आपण मांगसानी क्षाण्यासारख नाही

कसे ही बसक तरी चालेल, धोड द्याच !" मो म्हटल

रजाक भीन भोत म्हणाला- " वडेमिया ! मेल चारणाच दिवस आम्ही नवरात्राचो व मूल अक्षरव फाका करीत आलो मुलाना भुक्ते सडफडल असलेले पाहून धरावाहेर गडलो एका जागी एक गालव मरून पडलंल दिसले त्याच्या मांडीचे मांस कापून घेऊन आलो आणि शोरवा तयार केला. कृष्ण

तेव्हा साचेत किंवा अनुचित निदर केल तय व मिळत त खोऊन मेल वा श्राण वाचवाचा असे लिहिले आहे ' " रजाक म्हणाला ते एकून माझ मन विरपळल आजपर्यंत मीच समान शरीर आहे असे समजत होतो. परंतु रजाक मिवांनी योष्ट ऐकून मी घरी धरत आलो आणि मक्केच्या यात्रेसाठी जे पैसे जमविले होते ते सखे रजाक मियाला दिले आणि व्यापार घंदा करून उदरनिर्वाह चालव यला मी त्याला सांगितलं "

ते सर्व ऐकून ललोका म्हणाले हे धर्मात्या ! या वर्षी दहा लाख लोक मरका यात्रेला आले होते त्या सवणि पुण्य मुख्य एकटयला लाभले आहे ही गोष्ट स्वप्नात मला पंगवरात्री सांगितली. म्हणून मी तुझा बोव काडीत येथवर आलो मी अगदादव्या खलीफा हाकनुस रशीद आहे " इस्माईल अब्बाक् होऊन खलीफाकडे पाह लागला.

ते सर्व ऐकून ललोका म्हणाले हे धर्मात्या ! या वर्षी दहा लाख लोक मरका यात्रेला आले होते त्या सवणि पुण्य मुख्य एकटयला लाभले आहे ही गोष्ट स्वप्नात मला पंगवरात्री सांगितली. म्हणून मी तुझा बोव काडीत येथवर आलो मी अगदादव्या खलीफा हाकनुस रशीद आहे " इस्माईल अब्बाक् होऊन खलीफाकडे पाह लागला.

पापाचे मूळ

एकदा एका पंडिताच्या मकान पायाचे मूळ काय काढियेची मका उत्पन्न झाली त्याने कियेकाना त्या प्रश्नाचे उत्तर विचारले, परंतु त्याला समाधानकारक उत्तर मिळाले नाही म्हणून त्याने काशीस जाऊन तेथल्या पंडितांना त्याचे उत्तर विचारून घ्यायचे ठरविले. बाटेन त्याला एका पायाबाहेर एक देऊळ दिसले तेथेकायमळ एक चहानही झोपडी होती झोपडीत जाऊन पंडिताने तो काशीपतेला जात अवस्थेचे खंगून त्याचे कारण सांगितले आणि संपाक करायला धोडी आण मागितली.

त्यावर तो गरीब मनुष्य म्हणाला- " पंडितवर्य ! आपण तेथलातच संपाक करावा व समाशंककत विधावी घ्यावी मी मालोच पाडोसठ आपल्या मबतील."

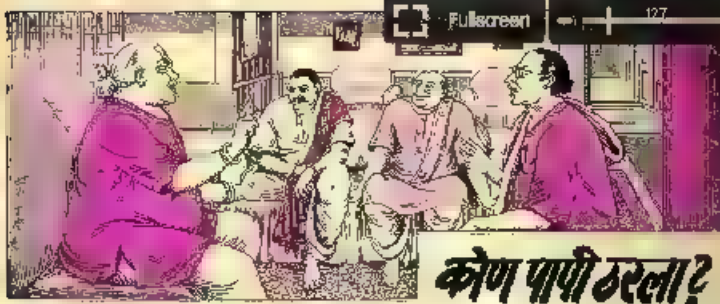
त्यानंकर सौख्या घेऊने तो गरीब मनुष्य एक ताट बाटून घेऊन आला आणि म्हणाला- " पंडितवर्य ! आपण जेवून व्हावे म्हणजे माझे कलवेखील पुरे होईल मी हे सत पुरे करुन्यासाठी कित्येक वर्षांमधून आठने गिण्या जमविल्या आहेत

मूर्खा ! तू बाटून भागविले जेवण मी जेवतो तर मला पाप लागेल ?" तो पंडित म्हणाला

" मी जयविलेला सर्व चिन्हा आपणास दक्षिणा म्हणून देणार आहे " तो गरीब मनुष्य म्हणाला

तेव्हा बाह्यत काही एक न कोलत येवता स्वागतार हो गरीब मनुष्य म्हणाला- पंडितवर्य ! आपणास आपण पायाचे मूळ काढियेच जसेल पायाचे मूळ लोभ आहे आता आपण त्यासाठी काशी जाण्याची गरज नाही बरी थरत जावे "

कोण पापी ठरला?

एका गावी धनगुप्त नावाचा व्यापारी रहात असे त्याने मोतीं सन्नीती, शोचिष्ठ अर्धचिद्य कशाचा ही विविचिन्विचय न ठेवून कोटघावधी रुपये मिळविले 'धन-श्रुतासारख्या प्रतिष्ठित व्यापाऱ्याला आपला वादर्थ मानून त्याच्या भक्तीने अनेक व्यापारी लक्षाधीश झाले.

उतारवय झाल्यावर धनगुप्ताला स्वर्गाची काढवी वाटू लागली त्याने आयुध्यभर शपथ केळ होते आणि पापाशिबास दुसरं काही केले नव्हते. निश्चाय म्हणतारपणी थोडे पुण्य करून स्वर्गारोहण करता आले तर करावे या हेतूने त्याने तीर्थयात्रा करण्याचे शोजल

धनगुप्त तीर्थयात्रेला निघाल्याची खोष्ट कळताच त्याच्या पावलावर पाऊल ठेवून सालगाऱ्या दोघां निशाण्या मनात एव तीर्थयात्रा करण्याचा विचार आला आणि

तिथं त्याच्याबरोबर तीर्थयात्रेला निघाल परंतु त्यांना एक मोष्ट माहीत होती धनगुप्त कोणते ही काम शायबाशिबाय करीत नाही तीर्थयात्रेत देखील काही तरी स्वाधं साधण्याचा त्याचा विचार असणार हे त्यांनी ओढखले पुण्य मिळो, फिवा न मिळो, धनगुप्ताला इतर गोष्टीचा जो लाभ होईल त्यात बोटंकी होण्यासाठी का होईना तिथं बरोबर निघाले

बोयं बरोबर गले को यात्रा खर्च थोडा पार कमी होणारच. कोणी कधी आचारी पडला तर इतर तिथे मदत करू शकतील धनगुप्तने असा विचार करून तिघांना बरोबर घेतले

त्यांनी सर्वांत बाफी रामेश्वरची यात्रा करण्याचे ठरविले. रामेश्वर संपन्न नंतर काशीला जाता येईल असा त्यांनी विचार केला काशीच्या मानाने रामेश्वर तसे

वासाचा नव्हता त्या गावात रामू नावाचा एक महार रहात असे. तो तीनदा रामेश्वर यात्रा करून आला होता त्याला बरोबर पत्नल तर रामेश्वरचा रस्ता दाखवायला एक माहीतगार मनुष्य बरोबर राहील असा विचार करून त्यांनी रामूला बरोबर घेतले

सांगला सुद्धे पाहून जोमे व्यापारी व राम असे पाच जण निघाले वाटत कोणत्या ही शंकाचा भास झाला नाही कारण रामूसारखा माहीतगार वाटाडपा बरोबर होता परंतु रामेश्वर दोन दिवसांच्या अंतरावर असता एकाएकी वादळ सुरू झाले आणि विजा बंधकू लागल्या दीज रसातळाचा जाणार ' धनगुप्त म्हणाला

कडाडून पडली की सर्व व्यापारी घाबरून जात त्यांच्या देखत एकामागून एक डोंज पडून झाडे जळून गेली म्हणून चौघा यात्रंकरुनी एका देवळात आश्रयासाठी रमूच्याने ठरविल आणि एका जुनार देवळात आडून बसले.

परंतु निश्चर्चाचे धैर्यान लागूच होते देवळासमोरचे एक मोठे चिंचेचे झाड बीज पडून भस्म झाले आणि दुसरे झाड कळडलं सर्व बाबरून गले 'हा काय पाऊस झाला? मी असला पाऊस आयुध्यभरात कधी पाहिला नाही. आपल्यापैकी कोणही तरी पापी असल्याशिवाय ही अगती आली नसती त्या पापी हाच्या संगतीत आपण सर्वच रसातळाचा जाणार ' धनगुप्त म्हणाला

बाकी तिघांनी परस्परकांडे पाहून महार पायी आहे 'अशी सूचना करणारी खूण केली. एक जण म्हणाला देखील— 'आपणच स्वतः होऊन आपल्या हाताने ही ओढ आपल्या पांयावर ओढून घेतली! त्यात हा भायचापुढचा काही विचार केल्या- शिवाय आपल्याचरीबर देवळात शिरला आणि याने देऊळ जपविन केले आहे. देव रानावला तर नवल काय?"

चीघांनी एका स्वरात रामूला देवळा- साहेर निघून जायला सांगितले आणि तो गेला नाही तर त्याला घनके मारून बाहेर काढावेच पण ठरविले.

तो महार विचाराने त्यांच्या विनवण्या करू लागला— "या गरीबाला या प्रलयात वकल नका. यमिद्वर शरीरापेक्षा तुम्हाला माझ्यासारख्या गरीबाला वांचविण्यात ज्यास्त पुष्कळ लाभलं. मी पायी आहे म्हणूनच तर तुमच्या सारख्या पुण्यवादांच्या संगतीत देव मला लक्षा करील, म्हणून सरोवर आले आहे. मज्ज्यामुळे तुम्हां कीघांना

बाहेर काढले तर देव माझे जं करील ते करील तुम्हांला कोणाला ही मुळीच क्षमा करणार नाही."

विचाराने रामू त्यांचे पांथ धरून त्याला वांचविण्यासाठी विनंती करीत होता. परंतु त्या तिघांनी त्या विचाराने विनवण्याकडे दुर्लक्ष केले आणि त्याला देवळाने बाहेर निर्दोषपणे हाकलून दिले.

रामू पळत जाऊन एका झाडाच्या आसऱ्याला देवाचे नाव घेत बसून राहला. येथे कदाचित त्याच्या हाकेला पावला. दुसऱ्या अणाला कडाडून एक बीज पडली. रामूने शांती डोळे मिटून बेंतले आणि त्याने हाळ उघडून पाहिले तेव्हा त्याला समोर वेगळा देवळा वगडानु- त्याचा एक मोठा डोंग पडलेला दिसला. घनगुप्त व त्याचे निष साधी व्यापारी तिघांना जिवंत समाधी मिळाली. ते पुण्यवान होते की पायी ते त्या देवालाच टाऊक!

दणू पैशाच राजा

पुढीलपुन भेळ एक पायक्या रहात असे त्याचे काम पाणी भरण्याचे होते त्याचरच त्याचा उदरनिर्वाह घालं त्याची झापडी नगराच्या उत्तरेकडील द्वारानवळ होती.

नगराच्या दक्षिणेकडील द्वारानवळ एक बाई रहात असे. ती बुद्धा लोकांच्या घरी पायी भरून आपला उदरनिर्वाह करी दोघांची एकदां परस्परकांडी भेट झाली व दोघांनी विवाह करून घेतला.

विवाह झाला तरी दोघांना आपापल्याच घरी रहावे लागले व पायी भरण्याचे काम करावे लागले.

त्याच सुमारास अजून दुसरा आला दोघांनी तो सग आनंदानं साजरा करव्याचे ठरविले पायक्याने भराभर आपले काम धाटोपले आणि दक्षिणेकडच्या द्वारानवळ येऊन बायकोला भेटला.

"आज सण आहे घनं गाव सण साजरा करीत आहे आपणदेखील साजरा करू या. माझ्याजवळ एक डबू पैसा म्हणजे अर्धा आणा आहे मुझ्याजवळ किती पैसे आहेत?" बायकोनं विचारले.

'माझ्याजवळ बुद्धा एक डबूपैसा आहे मी तो उत्तरेकडील द्वारानवळ दगडाच्या संघीत खुपसून ठेवला आहे. पण एका आण्यात सण साजरा कसा काय करायचा बुद्धा?" नवऱ्यानं विचारले.

'एका पैशानी फुलं विकत घेऊ. एका पैशाचे चंवन विकत घेऊ आणि अर्धा आण्याची खीर करून खाऊ." बायको म्हणाली.

ते एकून पायक्या आनंदानं नाचू लागला. आज नवरात्रीचको दुसरा साजरा करणार या आनंदाने त्याला बंधाम राहिल नाही तो बायकोला म्हणाला. 'मी उत्तरी द्वारानवळ

घाबत पळत जाऊन तो ढव्ढू पैसा घेऊन येतो. तू येथेच थांब." असे सांगून पाणक्या दक्षिणेकडच्या द्वारापासून उत्तरेकडच्या द्वारापर्यंत ढव्ढू पैसा आणायला ऐत उग्रात अनवाणी पळत निघाला.

दोन्ही द्वारांच्या मध्यभागी वाटेवरच राजवाडा होता. त्याच वेळी राजा सज्जात उभा होता तो उग्रात पळत जाणाऱ्या पाणक्याला पाहून चकित झाला. पाणक्या उड्या मारीत गात चालला होता, अर्थातच त्याच्या एवढ्या आनंदाचे कारण विचारून घ्यावेसे राजाला वाटले. म्हणून राजाने आपल्या एका नोकराला बोलावून आज्ञा केली—“तो पहा, तो मनुष्य उग्रात घाबत पळत जातो आहे ना! त्याला बोलावून घेऊन ये.”

Full Screen 127

“जर ए! तुला महाराज बोलावित आहेत माझ्या बरोबर चल.”

‘मला महाराजासां काय काम? मी त्यांना पाहिले असले तरी ते मला ओळखत नाहीत!’ पाणक्या म्हणाला.

तेव्हा राजाचे नोकर त्याला वरून राजाकडे घेऊन गेले. राजाने पाणक्याला विचारले—“काय रे! वरून अग्निवृष्टी होते आहे आणि खाकी रस्ता तापला आहे आणि तू उड्या मारीत वाचत गात कौट जाता आहेस?”

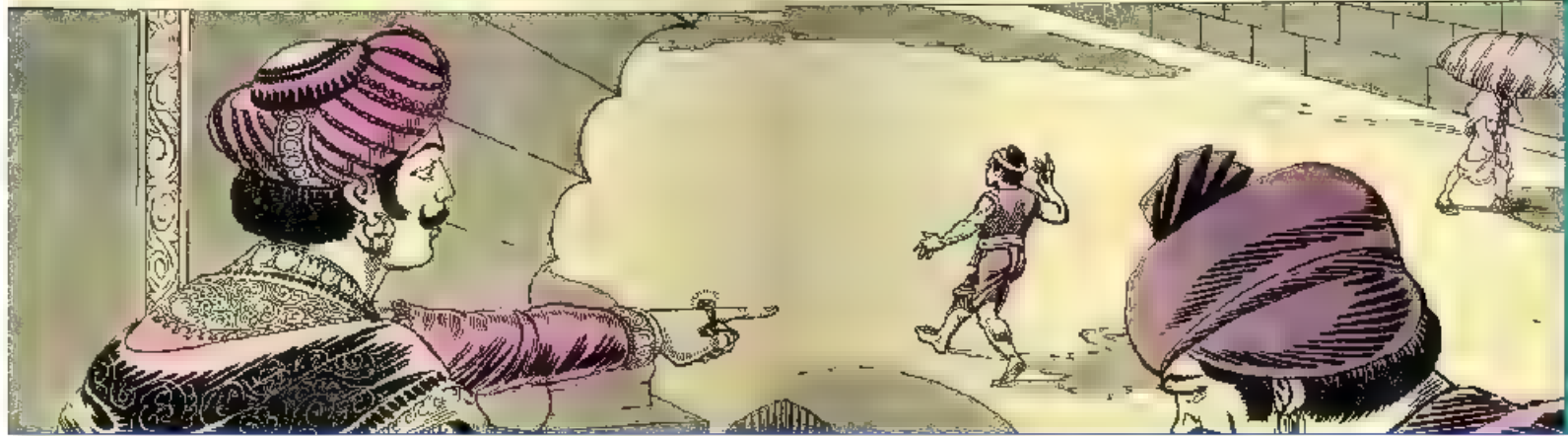
“महाराज! माझ्या मनात याहुन वास्तव गरम इच्छा उत्पन्न झाली आहे म्हणून मला ही बाहेरची उष्यता मुळीच भासत नाही.” पाणक्या म्हणाला.

तो मोठी इच्छा स्वारीच्या मनात एकाएकी उत्पन्न झाली असणार? म्हणून त्याने विचारले—“वशी कोणती इच्छा उत्पन्न झाली बवा?”

“महाराज! आज रसरा आहे. माझ्या बायकोजवळ एक ढव्ढू पैसा आहे. माझ्या जवळ पण एक ढव्ढू पैसा आहे. मी उत्तरेकडील द्वाराच्या सोयीत ती लपवून ठेवला आहे. दोघांचे दोन ढव्ढूपैसे मिळून एक आणा होईल. आम्ही एका पैसाची फुले, एका पैशाचे चंदन घेऊन अर्घ्या आण्याची खीर करायचे ठरविले आहे म्हणून मी पाईपाईने उत्तरी द्वाराकडे निघायला आहे. उत्तरी द्वारापर्यंत जाऊन

पुन्हा दक्षिणी द्वारापर्यंत परत यायचे आहे त्यानंतरच आम्हा सण साजरा होणार माझी बायको वाट पहात बसली असेल. म्हणून मला लवकर आण्याची परवानगी द्यावी.”

ते ऐकून राजा चकित झाला. म्हणाला—“वेड्या! तू आतापर्यंत जितक्या चालून आला आहेस तितके अंतर चालून गेल्यावरच तू उत्तरी द्वारापर्यंत पोचशील आणि त्याच्या दुष्पट अंतर चालून गेल्यावरच तुला दक्षिण द्वारापर्यंत पोचता येईल. तू इतकी मेहनत करण्याऐवजी मी तुला एक ढव्ढू पैसा देतो ती घेऊन येथूनच परत आल्यास बावकोकडे जा. सण साजरा करायला उशीर होतो आहे.”

घरे महाराज! जाणय डब्वपैसा घाया परंतु मी आपला डब्वपैसा पत्र घेऊन येईन." पाणक्या म्हणाला

राजाला धमत करावीशी वाटली या पाणक्याला डब्वचा ज्ञान मोठे आहे की पैशाचा पाहू या, असा विचार करून त्याने एका रुपयापासून एका लाखापर्यंत रुपयं देण्याचा मोठे द्राखून मन त्याच डब्व पैसापासून फिरविण्याचा प्रयत्न करून पाहिलातरी पाणक्या आपला डब्व पैसा घेऊन यायचा हट्ट सोडीना. तो घेऊन यायला राजाची परवानगी मागून राहला

शेवटी राजाने बोटसे चिबुन विचारले- "तुला ही आपले अर्थे नगर बायला तयार आहे. तू तो डब्वपैसा जाऊन आजण्याचा विचार मनावून काढून द्या आहे कबूल?"

'आहे कबूल महाराज!' पाणक्या म्हणाला, जणुकाही अगदी नादलाजान त्याला ते मनास लागलं

पाणक्याला नगराचे दोन वाटे करून अर्ध्या नगराचा राजा करायला सांगितलं

प्रधानाने नगराचे उत्तरी व दक्षिणी भाग वाटले म्हणजे राजाने पाणक्याला विचारलं- "बोल, तुला कोणता भाग हवा?" तू तुला पाहिजे तो भाग खुशाल मनास घे तुला आब्रपासून त्याच अधिकार पत्र मळ्याकडून लिहवून देववितो. तुला मायत्या राज्यावर आपल्या इच्छेप्रमाणे राज्य करता येईल

पाणक्याला विचार करायला फार वेळ लागला नाही तो लगेच म्हणाला- "महाराज! मला उत्तरेकडचा भाग देवविण्याची कृपा करावी! सर्वांना वाटले की उत्तरे कडच्या द्वाराच्या मागील त्याचा डब्वपैसा ठेकलेला होता. म्हणून त्याने तोच भाग मनास घेतला असावा राजाने वचन दिल्याप्रमाणे उत्तरेकडचा अर्धा भाग पाणक्याला देऊन त्याला त्या भागाचा राजा करून परंतु "डब्वपैसांचा राजा" या नातीच तोक त्याचा वाटलीत असत

कुलाचा अभिमान

कुंदेलसडातील ही गोष्ट आहे. एक क्षत्रिय सरदार साहेब एका गावी राहत असत त्यांना लोक सरदार साहेब म्हणून हाक मारीत परंतु त्याला दोन वेळे घोटनर सायला मिळण्याची मारामार होती परंतु त्यांना आपल्या कुळाचा फार अभिमान होता सरदारसाहेब कामगदा किंवा नोकरी करीत नव्हत आल्या पुर्वजांच्या शौर्याच्या व कुळाच्या गौठपणाच्या बढाया मारणे एवढंच काय ते त्यांना माहीत होते

एकदा 'सरदार साहेब' रस्त्यावर उभे राहून एका श्रीमंत माणसाजवळ आपल्या कुळाच्या बढाया घाटीत होते तेव्हा दुकान एक गाडी येत असलेली दिसली गाडीत कापसाची किंवा धान्याची पोती भरलेली होती गाडी दुकान येत असलेली राहून सरदार साहेब म्हणाले- 'कायपण हत्ती आहे? कामाच्या बाजोबांकडे अगदी अमान हत्ती होता'

तो श्रीमंत मित्र म्हणाला- "सरदार साहेब! तो हत्ती नाही धान्य भरून गाडी येते आहे"

"मित्रा! तुम्हांला जाता वदमा लावावा लागतार!" सरदार साहेब म्हणाले

अमा करा सरदार साहेब! तो हत्ती नाही, गाडी आहे गाडी, गौट पहा" तो मित्र म्हणाला

तेव्हा सरदार साहेबांचा कुळाभिमान एकवट बाया खाला म्हणाले "तो हत्ती निघाला तर मी तुमचे डोके उडवीन गाडी निघाली तर तुम्ही माझे डोके उडवा पैज आपली पोतीची" असे सांगून मित्रावर ताब देत सरदार साहेब उभे राहले

शेवटी वेळाने गाडीजवळ आली. तो मित्र म्हणाला- "काय सरदार साहेब! पैज हारकत तुम्ही"

“होय नावा, की हारलो! माझे डोके कापून घे!” जहागीरदार साहेब म्हणाले.

“जाऊ द्या हों एवढ्याचा गोंष्टीसाठी मी डोके कापून घेऊ म्हणता?” तो मित्र सरदार साहेबांच्या फुशारक्या बंद होतील असे समजून म्हणाला.

पण सरदार साहेबांचा कुळाभिमान जागा झाला होता. म्हणाले— आमच्या सविय बंधाल दिवेल्या बाबू याचे च्यामची पडत नाही पैज मी हारलो, तुम्ही माझे डोके कापून घ्या!”

तो मित्र काळजीत पडला म्हणाला— “असे करू द्या सरदार साहेब आपण

जोडे या न्यायाधिकाकडे हो सांगले त्या निवाड्याप्रमाणे वागू या.”

सरदार साहेबांनी ते मान्य केले आणि दोघ मित्र न्यायाधिकाकडे गेले.

न्यायाधिषाने पाहिल की सरदार साहेब माघार बेगार तशीत, म्हणून त्याने निवाडा घिला सरदार साहेबांचे डोके आता त्यांच्या स्वतःच्या मालकीचे राहिले नाही. शोष्या मित्राच्या माळकीचे झाले आहे त्याला वाटेल तेथून त्याने ते पाहिजे तर कापून घ्यावे.”

ते ऐकून दोघांच्या मनाचे समाधान झाले. परंतु जहागीरदारसाहेबांनी आपल्या डोक्याच्या पोषणाची व रक्षणाची जबाबदारी आपल्या मित्रावर धाकून आणली एक प्रश्न उभा केला.

आणि ती जबाबदारी त्यांच्या मित्राला फार महाग पडू लागली कारण सरदार साहेब आपल्या कुळाच्या नांव लौकिका-प्रमाणे आपल्या डोक्याचे पोषण झाले पाहिजे असा आग्रह करू लागले.

हा प्रश्न कसा सोडवायचा याचा विचार इतर मित्रमंडळींनी करून एक युक्ती काढली त्याप्रमाणे एका जणाला पसलीत ओरडत फिरायला सांगण्यात आले तो मनुष्य “मरणसांची नाक व कान विकत घेतो हो!” असे म्हणत सरदार साहेबांच्या

सांगला.

सरदारसाहेबांच्या मित्राने त्यालाबोलावून विचारले “तु कस्य काय विकत घेतोस रे?”

तो म्हणाला—“मी माणसांची नाक व कान विकत घेतो.”

“कोणत्या भाषाने विकत घेतोस रे?” विचारता “प्रत्येक नाक एक हजाराला व कान प्रत्येकी पांच पांचशेला.” तो मनुष्य म्हणाला.

ते ऐकून सरदार साहेबांच्या शीघ्रत मित्राने सरदार साहेबांचा कुळवृत्तांत सांगून म्हटले—“यांच्यासारख्या कुलीन घराण्यातले नाक व कान असले तर?”

तो म्हणाला—“मी सांगितले तोच बर.”

तेव्हा सरदार साहेबांचा मित्र त्याला म्हणाला—“सरदार साहेबांचे नाक व कान कापून घेऊन सगळी घोन हजार रुपये दे!”

ते ऐकून जहागीरदारसाहेब बाबरीत म्हणाले—“मित्र! हा अन्याय नाही आम्हाला कबूल

“अन्याय कसा काय? हे डोके माझ्या माळकीचे आहे त्याच्या रक्षणासाठी हजारो रुपये खर्च होत आहेत मग ही रक्कम काढायची कशी?” मित्राने विचारले.

“सरमग चला न्यायाधिकाकडे, तो सांगेल तो निवाडा बापल्याला मान्य आहे” सरदार साहेब म्हणाले.

दोघे पुन्हा न्यायाधिकाकडे गेल आणि त्यांचा प्रश्न सोडवायला सांगितले.

दोघांचे म्हणण ऐकून घेऊन न्यायाधीश म्हणाला—“तुमच्या मित्राला नाक व कान विकून टाकायचा अधिकार आहे तुम्हाला हे मान्य नसेल तर त्यांनी तुमच्या डोक्याच्या रक्षणासाठी आजवर जो खर्च केला त्याची भरपाई तुम्ही करून दिली पाहिजे.”

तो निवाडा सरदार साहेबांना मान्य झाला. त्यांनी आपल्या मित्राचा जो खर्च झाला होता त्याबद्दल आपला वाडा मित्राच्या नावी करून दिला आणि स्वतः गाव सोडून निघून गेले.

चित्र साक्ष

हुकूमत एका ग्रामप्रमुखाचा बौद्ध कोतवावाने घेतले. तेव्हा त्याची नांव शेवटी कापून त्याला बायल्या घातल्या वरसता येईल. शेजारच्या लोकांनी त्याला विचारले की पोड्या काटे खरेदी केला तेव्हा त्याने दुकाना कोठ्याचा तरी बाबाचे नाव सांगितले. ग्रामप्रमुखाने कोतवालाच्या घरी जाऊन आपल्या पोड्याला भेटवले आणि त्यापासून काटे जाऊन मिळवि केले. त्यापासून त्याला विचारले "काय हे पोड्याला कोठेच सकनारा कोणी आहे का?" ग्रामप्रमुख म्हणाला— जेव्हा बाबातला हुकूमदार त्यापासूनले दुकानदाराला बोलावून विचारले— "काय तुला तू ग्रामप्रमुखाच्या घोरपाला कोठेच सकनीस का?"

तसेच कोतवाल म्हणाला— "साहेब! पोड्याची शेवटी तबि आहे हे. दुकानदाराला माहीत नसेल कदाचित."

दुकानदार पोड्या घुमवला. त्याने पोड्याच्या चावीबाजूला फिल्ल पोड्याला लक्षपूर्वक पाहिले व म्हणाला— "साहेब! समोरून पाहिले तर पोड्या ग्रामप्रमुखाचाच घाटतो परंतु पाठीमागून पाहिले तर हा पोड्या कोतवावसाहेबांचा असल्याचा घाटतो."

दुकानदाराला साक्ष ऐकून कचेरीत आगळेले लोक सदसदा हसू लागले. त्यापासूनले मित्रांना दिसा की पोड्या ग्रामप्रमुखाचा आहे.

इराण देशात लुसरो राज्य करीत असता बडलेली ही गोष्ट आहे. एका बादशाह आपली बगम शिरीवच्या बरोबर म्हालाच्या गच्चीवर बसून बोलत होता तेव्हा एका कोठ्याने बादशाहला एक मास आणून दिला.

तो मास फार विचित्र होता तो पाहून बादशाहला फार आनंद झाला. त्याने कोठ्याला चार हजार दीनार द्यायला आपल्या ज्विनदाराला सांगितले.

बादशाह दररोज असे बजिस कोणाला तरी देत असतो हे बंगम पहात असे. कारण त्याला एखादी वस्तू आवडली की बादशाह काय व किती बजिस द्यायचे याचा विचार करीत बसे. शिवाय ते आपटले नसे.

कोळी आपले इनाम घेऊन खाली उतरून निघून गेला तेव्हा शिरीनने तिला ती गोष्ट न आवडल्याचे सांगितले.

म्हणाली— 'तुम्ही तरी किती विचित्र तऱ्हेने वागता! एका मासाला कोणी चार हजार दीनार देतो का? अशा तऱ्हेने इनाम देऊ लागलात तर पुढे प्रत्येक गोष्टीसाठी लोक इनाम मागायला येतील व जजिना विकामा साळा म्हणजे कोळ पांढरे होतील म्हणून मी सांगते तसे करा काही तरी युक्ती करून ते पैसे परत येतील असे करा.'

"आम्ही जे इनाम दिले ते परत घेऊन आम्हांला रास्त वाढत नाही लोक नावे ठेवतील आम्हांला पुढे पाहून चक. याखपेत झाले ते झाले." बादशाह म्हणाला.

"असे सांगून कसे पाळले?" स्वतःचा मोठपणा दाखून ठेवून ते बजिस परत मिळविणे शक्य आहे, की युक्ती सुचविते एका. त्या कोठ्याला परत बोळवून

विचारा की तो मासा नर आहे की मादी? तो 'नर' आहे असे म्हणाला तर आपल्याला 'मादी' हवी होती असे सांगून परत करा तो 'मादी' आहे असे म्हणाला तर आपल्याला 'नर' हवा होता असे सांगा." शिरीमते बादशाहला सल्ला दिला.

बादशाह बंगमच्या भनाविरुद्ध सहसा काही करीत नसे, म्हणून कोळ्याकडून इनामाचे चार हजार दीनार परत देण बादशाहला आवडत नव्हते तरी बंगमचे मन राखण्यासाठी बादशाहने नोकराला पाठवून कोळ्याला परत बोलाविले.

४०

बाहून त्याला विचारला "काय तर, मी जो मासा देऊन मलास तो नर आहे की मादी?"

कोळ्याने वांकून सलाम केला आणि म्हणाला—"हुकूम! या जातीच्या मासात नर किंवा 'मादी' हा फरक नसतो प्रत्येक मासा बडी घालतो."

ते ऐकून खुसरो जोराने हसला आणि कोळ्याला आणखी चार हजार दीनार द्यायला त्याने खजिनदाराला सांगितले.

कोळ्याने आठ हजार दीनार आपल्या टोपलीत ठेवले व आनंदाने घरी निघाला

तो महालाच्या बाबाराबाहेर देवील गला नसेल की तेवढ्यात एक दीनार जमिनीवर पडला आणि गडगडत धूर कोडे तरी जाऊन पडला.

कोळ्याने लगेच शोक्यावरची टोपली जमिनीवर उतरवून ठेवली आणि चारी बाजूला तो दीनार हुडकू लागला सुदैवाने दीनार सांपडला. तो टोपलीत ठेवून कोळी निघाला.

गच्चीवरून शिरीम ते दृष्ट पहात होती बादशाहदेखील बाजूला उभा राहून ते पहात होता शिरीम बादशाहकडे वळून म्हणाली—"पाहिले ना? दारिद्री तो

बांदोबा

दीनार दिलेत परंतु तो इतका चिकू व मूख निघाला की एका दीनारासाठी त्याने टोपली जमिनीवर ठेवली आणि दीनार हुडकू लागला कोणी टोपली उचलून नेली असती तर? तो दीनार एकाच गरीबाच्या हाती लागला असता तर काय बिघडले असते?"

बादशाहने बंगमच्या शब्दांना मान देऊन कोळ्याला परत बोलाविले आणि म्हणाला—"अरे मूर्खा! एक दीनार खाली पडला तर तू त्याच्या लोभाने सर्व टोपलींवर दीनार जमिनीवर ठेवून दिलेस? एकाच गरीबाला मिळाला असता तर काय तू परीच घाला जसतास?"

ते ऐकून चकित होऊन कोळी जमिनी पर्यंत वांकून सलाम करीत म्हणाला—"आपली दुवा आहे, या गरीबाला कोणत्या गोष्टीची उणीव आहे? एक दीनार गेल्याने मी कधीच बरीच होणार नाही परंतु माझ्या सनात प्रत्येक दीनार एक पवित्र

वस्तू आहे. त्याच्या एका बाजूला आपली मुद्रा आहे व दुसऱ्या बाजूला बादशाहाचे नाव आहे. त्या पवित्र वस्तूवर कोणाचा पाय पडला तर तो बादशाहाचा अपमान होईल. माझ्या निष्काळजीपणामुळे बादशाहाचा असा अपमान झालेला असा कसा खरोल? माझ्यासारख्या गालीमोल माणसाचा बादशाहने उद्धार केला तर माझ्याकडून मातीत पडलेला दीनार उचलणे शक्य होणार नाही का?"

कोळ्याच्या त्या उतराने बादशाह इतका खूष झाला की त्याने कोळ्याला आणखी चार हजार दीनार इनाम म्हणून देण्यास खजिनदाराला सांगितले.

यावरून खुसरोला कळले की बायकोच्या बोलण्याकडे लक्ष दिल्याचा काय परिणाम झाला? त्याने दबडी पिटवून प्रजेला सल्ला दिला. "बायकोचा सल्ला एकाच, पण त्याप्रमाणे वागू नये कारण बायकोच्या सल्ल्याचे एका लुकीची दुसरी करायला जाऊन दोन भुका घडतात"

दीर्घायुष्य देणारे दैवी औषध

चंदनतरण्या राजाचे कथे भोटे व्यस्तही म्हणून बघ विते आणि कुंदनतरण्या राजांना अकारणी नाथेपण येऊ लागल्याची लक्षणे दिसू लागली म्हणून कुंदनतरण्या राजाचे अवस्था मंडला चंदनतरण्या राजाकड असे बघावून सांगून पाठविले की चंदनतरण्या राजाच्या ईर्ष्यायुक्ततेमुळे तुमचे कथे, हे विचारपूस करून घ्यावे आणि औषध असेल तर ते घ्यावे नाही नाही नाही किंवा काहीतरी घ्यावे परंतु ते औषध किंवा पुतिन पडल्यास किंवाच परत आल्यास काणीची शिक्षा दिली जाईल

मंत्री चंदननगरला पोचला तेव्हा तेथील राजाने एका बडाव्या शाह्याला तंबू लावून
 त्कात मुंदननगरच्या बांधाला उतरवले दिवसामागून त्रिचस लोखे परंतु चंदननगरच्या
 राजाच्या दीर्घायुच्याने रुष्टि मंत्र्याना कळले नाही की औषधाचे नाव कळणे नाही

बसेच आणखी काही शानने व मंत्रिने पण खोले कुंदनगरच्या संस्थांना काय करावे, कुठेच गुप्ति तर कळत नाही व ते कळल्याशिवाय कुंदनगरला परतून व्हायची होणार. याच विचाराला ही वसव्या आशावादी येष्टाऱ्या आली हि हि वास्तव.

एक दिवशी मराठ्या झाडाला हुकाण्को ब्राह्म तगरी बंदन तगरच्या राज्याने कुंडनशरच्या मंत्रालय बोलविले व म्हणाला पाहिलेस ना तुझ्या मनातल्या हुकाभुले वहावे हाव देवीत फल्लव गले बशाच तज्जे प्रेमच्या हुकाभुले राजाला कायक्य जाले आहे. म्हणून प्रजा सुखी राहशी तर राज्याने ओघुच्य मडेल. तेव्हा राजाने प्रजा सर्वदा करीत सुखी राहीन, या गोष्टीची फकीर बेली पाहिले. तू ही पोष्ट आपल्या राजाला जालेस सांग.

पादत्रयाणां प्रणय

हो इज्जत वेशातील एक जुनी गोष्ट आहे. कॅरी सहराच्या बाजारपेठेत अबू नासिब नावाचा एक व्यापारी होशा त्याचे औषधांचे दुकान होते तो स्वभावाने फार चिक्कू होता. त्याला व्यापारात फार फायदा होत असे. परंतु तो खाण्यापिण्यावर किंवा कपड्यांच्यावर फारच कमी खर्च करीत असे. मित्रांच्यांचे कपडे त्याच्या कपड्यांहून बरे वाटत त्याचे पागोट फाटून गेले होते व त्याचा रंग देखील फिककट झाला होता परंतु त्याच्या पाट-त्राणांना जी व्याती मिळाली होती तशी इतर वस्तुस मिळाली नव्हती त्याची जाहीरात फार झाली होती, कारण पावसाणांना घोकडो खिळे मारलेले होते व चामटधाच्या कुंकड्याचे जोड इतके होते की पादत्राणे जाडजूड व त्यामुळे खूप नड झाली होती.

अबू कासिमच्या पादत्राणांचे वर्णन लोक निरनिराळ्या प्रकारे करित बाजारातले हमाक म्हणत की पाय भालले पोटे तर "अबू कासिमच्या पादत्राणांसारखे जड आहे. कोणाच्या पोटात चामल्या चांदव्यासारखे म्हणजे मुळू खावले तर म्हणत की "अबू कासिमच्या पादत्राणां- सारखे पोटात कोटो तरी भावत आहे" एकदा अबू कासिमला व्यापारात फार फायदा झाला दुसरे व्यापारी व्यापारात फायदा झाल्या की आपल्या मित्रमंडळींना भेजवानी देत थण अबू कासिमला तसला वेडंयणा कधी मुचला नाही त्याने वानला फायदा झाला म्हणून पर्वदीनी हिंदू लोक गणेशोत्सवाचा जातत तशी अबू कासिमने हमांमखान्यात जाऊन आंगोळ करण्याचा विचार केला, कारण हमांमखान्यात आंगोळीला जाऊन कित्येक वर्षे लोटीली होंदी-

अबू कासिमने मनात तो बिचार आल्याबरोबर दुकान बंद केलं आणि पादत्राणं खांदावर टाकून हमामखान्यात निघाला. पादत्राणे खांदावर टाकण्याचा हेतू ती घासून जाऊ नये हाच होता. तो हमामखान्यात पोचला तेव्हा त्याने सर्वांनी पादत्राणे बाहेर काढून ठेवली असलेली पाहिली म्हणून त्याने पण आपली पादत्राणे तेथेच इतर लोकांच्या पादत्राणांबरोबर ठेवून दिली आणि हमामखान्यात आंघोळीला गेला.

अबू कासिमच्या अंगावर घामामुळं भातीच्या घुटांचे धर जमले होते. म्हणून मालिस करणारांना दोन दोनदा तेल लावून देखील पुरेभासे वाटले त्याची आंघोळ संपायला तीन चार ताळ देखील

Fullscreen 127 50 176

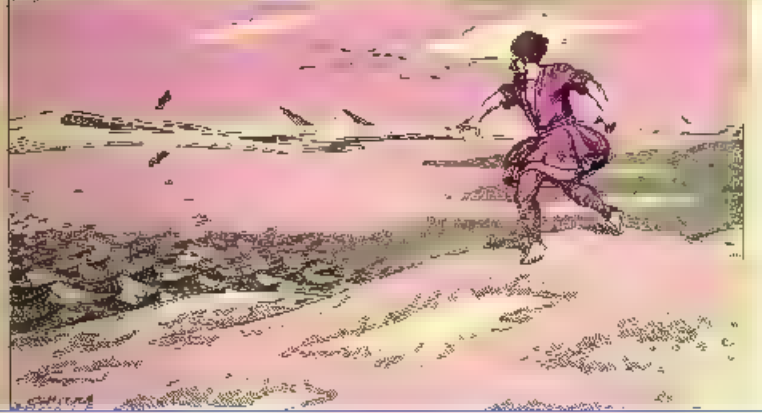
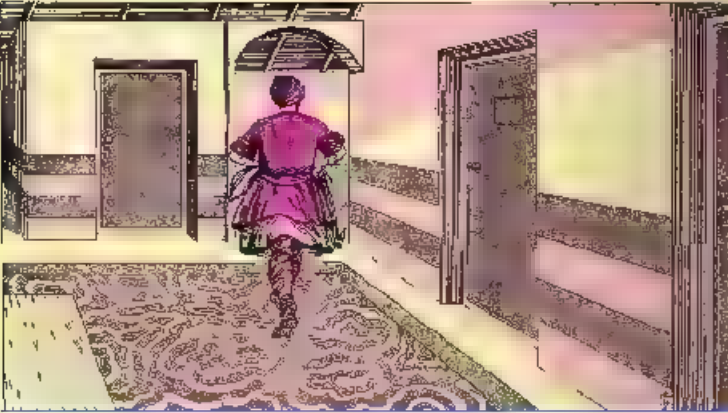
बाहेर आला तेव्हा संध्याकाळ झाली होती व पादत्राणांवर लक्ष ठेवणारा पगारी मनुष्य आपल्या घरी निघून गेला होता. अबू कासिमची पादत्राणं नाहीशी झाली होती व त्यांच्या जागी कोणाची तरी हिरवी पादत्राणे होती. कोणी तरी नेकून त्याची पादत्राणे घातली असलील असे समजून तो ती हिरवी पादत्राणे घासून घरी निघून गेला. कासिमच्या हुवेवाने ती पादत्राणे वास्तविक कैरोच्या काजीची होती तो सचं गर्दी निघून गेल्यावर हमाम घ्यायला आला होता. त्याने आपली पादत्राणे बाहेर काढून ठेवली होती त्यावेळी तेच कोणाचीच पादत्राणे नव्हती.

तेव्हा तेच पुष्कळ पादत्राणे होती परंतु अबू कासिमची पादत्राणे ओचडबोचड होती ती चांगल्या पादत्राणात ठेवलेली नोंकराळा आवडले नाही, म्हणून त्याने दूर उचलून ठेवली होती. संध्याकाळ झाल्यावर तो नोंकर निघून गेला होता म्हणून तो गोष्ट दुसऱ्या विवशी हो परत कामावर आला तेव्हा कळली. अबू कासिमची पादत्राणे रागवर होती व काजीची नव्हती. यावरून स्थानेच ती नली असावीत या समयावरून अबू कासिमकड काजीच्या पादत्राणाविषयी अवकती करण्यात आली व जडती घेतल्यावर त्याच्याकडे ती पादत्राणे सांठवली. अबू कासिमने काजीला पुष्कळसे पैसे देऊन

स्वतःची सोडवणूक करून घेतली. तरी त्याला दोन दिवस कैदेत डावून ठेवण्यात आले होते.

त्या दिवसापासून अबू कासीमला त्याची पादत्राणे नकोशी घाटू लागली. रागाच्या भरात त्याने ती नील नदीत नेऊन टाकली आणि एकदाची पीडा टळल्याचा सुस्कारा सोडला. परंतु ती पीडा तशी गुटणारी नव्हती.

दुसऱ्या दिवशी एक कोळी मासे पकडायला नील नदीत गेला होता. त्याने जाळे टाकल्याबरोबर त्यात ती पादत्राणे अडकली. काही तरी जड वस्तू वाहे चांगल्या मोठा मासा सापडला असाचा असे नाटल्यावरून त्या कोळीने जाळे पाण्याबाहेर ओढले, तेव्हा मासाएवजी अबू

कासिमची पादत्राणे सापडली. अबू कासिमची पादत्राणे प्रसिद्ध होती म्हणून ती ओळखण कठीण गेलं नाही त्या पादत्राणांमुळे आळपाळा तीन चार जागी मोठी थोके पडली होती म्हणून कोळी कासिमच्या दुकानावर आला आणि त्यानं त्याला झुप शिब्या हासडून अबू कासिमची पादत्राणे कुकानात फेकली. त्यामुळे औषधाच्या कित्येक दाटल्या फुटल्या व पुष्कळ नाकधूस झाली

आता आपल्या पादत्राणांवर कासिमला द्रतका राग बाला की ती पुन्हा टाकण्याने त्याने ठरविले व त्यासाठी ती एका जागी झड्डा खणू लागला

शेजाऱ्याशी वितुष्ट होते म्हणून शेजाऱ्यान कासिम विरुद्ध खोरा आळ आणि काजीकडे फिर्याद केली की तो कोणाचा तरी जुना पुरवण ठंबलंदा ठंबा घोकून मंतो आहे

कासिमचा लोभीपणा प्रसिद्ध होता म्हणून काजीकरा ती गोष्ट सरी मादली त्यानं जास्त नवकधी केत्याशिवाय कासिमला सरकारी कचेरीत हुजर राहण्यास हुकूम देऊन आपाई पाठविला

कासिमने आपल्या तर्फे किती सांगितले नी त्यानं त्याची पादत्राणे त्याचा ती भवोशी वाटू लागली म्हणून पुन्हा टाकण्यासाठी झड्डा खणला होता त्याने शपथ घेऊन सांगितले, पण त्याच्या बोटच्यावर कोणी विश्वास केला नाही तरी फक्त सहाय्यकरून त्याला बंद झाला,

कासिमला आपल्या पादत्राणांवर जास्तच राग आला. त्याने आपली पादत्राणे दूर नील नदीच्या एका कालव्यात नेऊन टाकली आणि सुटली बुवा एकदाचा थसे समजून सुखाचा खास सोडला.

परंतु तो त्याचा एक निव्वळ धमच ठरला. त्याच्या नशिबाने त्याच्या विरुद्ध पाठ फिरविली होती. म्हणून त्या कालव्यावर एक भंज होते, त्यात नी पादत्राणे जाऊन बसकली आणि पाणी वहायचे बंद

असता अबू कासिमची पादत्राणे आत अडकून राहिलेली सापडली आणि नुकसान भरपाई करून देण्यासाठी त्याच्या विरुद्ध फिर्याद करण्यात आली या भानगडीत कासिमला फार मोठी रक्कम दंड म्हणून द्यावी लागली

जाता अबू कासिमला बंड लागल्या सारखे वाटू लागले तो आपली पादत्राणे घेऊन आपल्या घरच्या गच्चीवर गेला व त्या मितीवर ठेवून त्याच्यासमोर कशी सुटका मिळवावी या विचारात डोके खालीत इसला

इतक्यात शेजारच्या लोकांचा कुत्रा धावत आला आणि त्याचा बंदका नेमका त्या पादत्राणांना लावून ती पादत्राणे, खाली रस्त्यावर एक म्हतारी चालली होती तिच्या डोक्यात बाऊन पडली आणि त्यांतच तिचा जीव पण गेला

रस्त्यावर जाणाऱ्या येणाऱ्या लोकांनी अबू कासिमची पादत्राणे ओळखली आणि

त्याला शिब्या देऊ लागले त्याच वेळी कोठून तरी शिपाई अश्लं आणि त्यांनी म्हतारीचे डोके फुटले व कासिमला तुस्तात टाकले

म्हतारीच्या नातेवाईकाना नुकसान भरपाई देऊन कासिमने आपली सुटका करून घेतली.

धातापर्यंत काय करायेचे हे कासिमने मनाशी ठरवून टाकले होते ती काजीकडे गेला आणि आपली पादत्राणे काजीकडे असा करून म्हणाला "या पादत्राणांनी माझे फार मोठे नुकसान केले आहे, अगदी पिच्छा पुरवला आहे त्यांनी माझा! माझे सर्वस्व सुटले गेले आणि आज मी भिकारी झालो आहे यापुढे मला या पादत्राणांची गरज नाही तुम्हांला वाटेळ तरी यांची विल्हेवाट लावा. यांच्यामुळे यापुढे कोणाचे काही नुकसान झालं तर मी त्याला जबाबदार नाही "

ते ऐकून काजी व काजीबरोबर कचेरीत बसलेल इतर लोक खदबदां हुनू लागले

प्रारब्धाचा प्रताप

एका श्रीमंत माणसाच्या मळ्यात चोरू पायाचा एक कळी काम करीत असे तो कीर्तत मनुष्य स्वभावाने थोडा हुशार होता. त्या श्रीमंत माणसाचा मुलगा मूढी मिळाली की सहानुभूतीचा बापूय करी

एका गोपूकडे एक मनुष्य झाला आणि त्याच्या हातात शंभर रुपये देऊन म्हणाला— “जव्ही बांधा मुकल्या हाथुबाईनी भरपासधवी तुम्हाला देण्यासाठी मला शंभर रुपये दिले होते. हे प्या बापि संभाळून ठेवा ” असे सांगून व ईशे देऊन तो मनुष्य निघून गेला

गोपूने विचार केला की मातकाचा निरोप घेऊन जे पैसे मिळाले आहेत त्या थोडे थोडे काही तरी खर्च करायला असले विचार करून त्याने ते रुपये एका फडकेवात बांधून पिंपेच्या झाडाच्या पोकळीत ठेवून दिले.

धीमंडाच्या मुद्याने ते पाहिले होते. खळी ओपरीत निघून गेल्यावर त्याने ते पैसे उचलून नेऊन आपल्या खाण्या दिले म्हणाला— बाबा! जगा हे रुपये मळ्यात मिळाले”

दुसऱ्या दिवशी गोपू आपल्या मातकाचा निरोप घेऊन निघून गेला त्यानंतर श्रीमंत माणसाचा मुलगा घरी येऊन आपल्या बापाला उदास बसलेला पाहून विचार लादला— “बाबा! पुढी जसे दुःखी कां ?”

“कात तू दिलेले रुपये दिसत नाहीत रे!” श्रीमंत मनुष्य म्हणाला

“ते तुम्ही कोठे ठेवले होतेत, बाबा ?” त्याने बापाचा विचारले

“पिंपेच्या झाडातल्या पोकळीत ठेवले होते रे!” तो श्रीमंत मनुष्य म्हणाला.

शृणुमोऽथ

प्राचीन काळात घडलेली गोष्ट आहे

घातानगरीत धर्म नावाचा एक चांभार म्हणत असे तो वज्राणा वडावा वनंरे शिवून स्वतःचे पोटभरीत असे त्याचबरोबर तो शिवभर जागून शाकान्न गमन वानी आणि लोकांना सावध करी “चोर फिरत आहेत सावध रहा”

धर्मला पोटा पाण्याची काळजी तेवढी कधीच वाटली नाही त्याला व त्याच्या कुटुंबाचा पोटाभर खाण्याला मिळत व रहायला एक खाणू हात त्याचा मसारा त्यात अन्ध न चाळ पण त्याला एका गोष्टीचे दुःख होते वज्राक्ष बाबावा पासोडी त्याला एक मुलगा तरी व्हावा असे वाटे. परंतु त्याला आपल्या मुल नव्हते

त्या गावात एक धर्मदुर्ग म्हणून म्हणत असे धर्म नावाचा पहाण मनुष्य घरी मायिमाडी परंतु धर्मला प्रपंचाचा कां

परा गमन जात असे त्याचा भ्रम हाटे एकदा तो पंडित मनातला निघाला ज्ञान व धर्म भरला धर्म त्या पावताला तम स्कार केला आणि म्हणाला— “पुत्रप्राप्तीचा आशीर्वाद द्या

तेव्हा पंडित म्हणाला जरे धर्म मूल-वाळ नाही एवढ्यासाठी मू डतवी काजवी कसाला कराला” धोरामोठध व म्हणण आहे

कणाद्वंद्व मनेन
कृपणी सुहायक

अथात्, पशू पत्नी पृथ, घातदार यांची प्राप्ती पूर्वकृणामुख्यान होते व म्हण फिटल की ने निघून गेलात.

पंडित तेवढे शोधून निघून गेला

पंडिताने की एक लाकडी म्हणून

मायिमाडी परंतु धर्मला प्रपंचाचा कां निघाला की तो पंडित तडीवर स्नान करून आला नाही पण त्याच्या मनात, मने

मेजीन विचार उत्पन्न झाला, माझ्या घनाचा कोणाला उपयोग झाला तर हे ऋण फेडण्यासाठी त्याला माझ्या बरी जन्म घ्यावा लागेल म्हणजे अशा तऱ्हेने मला पुत्र अपत्य होण्याची शक्यता आहे.

तो विचार मनात येताच धर्मुने विचार केला की कोणाच्या वहाणा किंवा वहाव फुकटात शिबूच दिले तर त्याला ऋण फेडण्यासाठी माझ्या पोटी जन्म घ्यावा लागेल परंतु कोणी फुकटात रावत्राणे घ्यायला तयारच होईना, कोणी त्याच्या त्या अपकाराचे ऋण होवयावर ध्यायला तयार होईना. परंतु जेव्हा त्या पेसा पेसे घऊन वहाणा शिबून देणाऱ्या चांभाराकड जाऊ लागला,

पाहण्याचे ठरविले नदी व पाव घांसवील अंतर सुमारे एकदीड मैलांचे होते अंतर जाता अंगात पाय पोळत असत, म्हणून वाटेत वहाणा मिळाल्या तर लोक नक्कीच घालतील, त्या विचाराने धर्मुने वहाणांचा एक मवा कोरा जोड वाटेत टाकून ठेवला. परंतु एक पंधरवडा लोटला तरी कोणी त्या वहाणांना हाव मानला नाही. ते ऋण केव्हा कसे फेडावे लागेल कोणास ठाऊक या विचाराने सर्व भीत होते. म्हणून धर्म फार निराश झाला. तो देवाचे स्मरण करून म्हणाला-“देवा! तरतुभ माझ्या नक्कीच मुलगा नाही का? कोणी माझ्या या नव्या वहाणांना हात कां लावीत नाही?

हात नाही?”

तरी धर्म वेजावर भरवसा ठेवून आशा करून होता. कोणीतरी नक्कीच वहाणा घऊन माझा ऋण होईल.

आणखी काही विवस असेच लोटले एक दिवशी वहाणांचा बोट नाहीसा झाला होता. त्याने देवाचे आभार मानले म्हणाला-“देवा, तू माझ्या हाकेला पावलास!” त्याच आनंदात तो घरां भावत गेला आणि बाय-कोला त्याने आनंदाची बातमी सांगितली बायकोला देखील फार आनंद झाला.

परंतु वहाणा उचलून वेजारा कोण, हे त्याला कळले नाही. त्या गोष्टीची त्याला फार उत्सुकता वाटू लागली.

२

ज्या पडिताने धर्मला ऋणानुषाची गोष्ट सांगितली होती, त्याला एकदां ऐन दुपारी त्या वाटेने एका गावी जावे लागले ऐन दुपारची वेळ होती व पायताण नसल्यामुळे पाय पोळत होते. आता पुढे कसे जावे हे ही प्रल होता. सुदैवाने त्याच वेळी त्याला समोर नव्या वाहणांचा जोड दिसला. त्या पंडिताला जिघात जीव अल्यासारखे वाटले.

त्याला वाटले की कोणीतरी चांभार या वहाणा विकायला बाजारात येऊन गेला असेल आणि जाता जाता त्या खाली पडल्या असतील. कदाचित तो या वहाणा शोधीत परत येत असेल

म्हणून स्थान मागे वळून पाहिले व चारी बाजूला नजर फिरवून पाहिली. परंतु कोणी दिसला नाही तेव्हा त्याने विचार केला, आपण या वहाणा पावात घालायला पावात जाऊन कोणी नहाणा निसमून गेला का, की कोणाच्या चुकून रस्त्यावर पडल्या होत्या का, चांभारांच्या वस्तीत चवकशी करून वहाणांची किमत्त देऊन मोकळ होऊ या आप्रमाण आपलं काम करून घावी परत आल्यावर त्याने स्वकशीपण केले परंतु प्रत्येकाने त्या वहाणा रथाच्या नसल्याचे सांगितले परंतु धम्म त्या पंडिताची गाठच पडू नये या प्रयत्नात राहिला.

Full Screen 127 58 176

पंडिताला वहाणांचा बालक मिळाला नाही आणि विचार हा कृष्ण पुरुषा जन्मी फेडाचे लागणार या काळजीत आजारो पडला व त्याच आजाराने त्याला पर-लाकाची यात्रा करावी लागली त्याला भीती वाटत होती तसेच झाले. त्याच्यावर धर्मचे कृष्ण राहून गेलं व धर्मूचा पोटीच त्याला जन्म घ्यावा लागला

३

धर्मूच्या बायकोला विवस राहले आणि वहाण्या मर्हिवात तिला एक सुंदर मुलगा झाला. चांभारांच्या वस्तीत सर्वत्र आनंदी आनंद पसरला धम्म व त्याच्या बायकोच्या आनंदाला तर पराएनार नव्हता. हा मुलगा तो ब्राह्मण पंडितच आहे, या गोष्टीची धर्मूला शंका नव्हती. त्याने आपल्या मुलाचे नाव रविदास ठेवले.

रविदास मोठा झाला तसल्या बापाचा जबाबार करू लागला. नहाणा व वहाणा शिवण्यात त्याने प्रविष्ट मिळविले तो जे पैसे मिळवी ते पैसे आपल्या बापाला देऊ लागला परंतु बाप उपकाराची फड होईल या भीतीने पैसे घेत नव्हता कृपानुबंध राहला नाही तर पितापुत्रांची वाटावट होईल अशी त्याला भीती वाटत होती त्याने रविदास पैसे देऊ लागला तरी न बापाच्या सत्त्वा बायकोला दिला

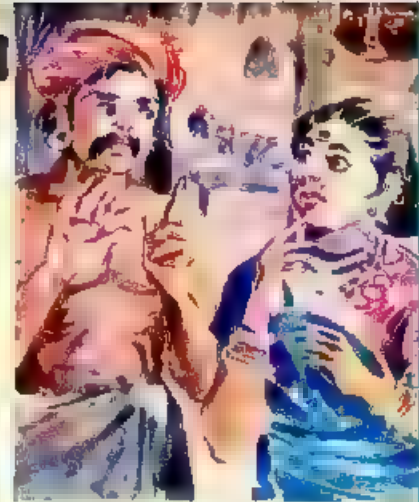
होता व तो धर्मूच्या पोटी कसा जन्मला ही गोष्ट माहीत होती म्हणून तो कृष्ण मुक्त होण्याच्या स्वप्नदीत असे. कारण त्या शिवाय या जगानुन मोक्ष मिळणे शक्य नाही हे त्याला माहीत होते परंतु आईबाप पैसे घेत नाहीत तर मोक्षपण मिळणे शक्य नाही वसे त्याला वाटू लागले

एकदा धर्मूला कामानिमित्त परगावी जावे लागले. तो आपल्या मुलाला बोलावून म्हणाला- 'बाळ रविदास! मला एका कामानिमित्त परगावी जायचे आहे. मी उद्यां परत येईन तू आज रातभर पाहून देण्याचे काम कर लोकांना प्रत्येक प्रहरी सावध करीत जा '

बापाच्या आर्जप्रमाणे रविदास रातभर नगरात पाहून देऊ लागला. त्याच्याबरोबर आपली एक सावीदार पाहण्यासाठी होता. तो रविदासाला म्हणाला- "रविदास! प्रहरी रात संपली आहे लोकांना एकदा सावध केले पाहिजे "

ते ऐकून रविदासाने उच्च स्वरात एक संस्कृत श्लोक म्हणला

"साक्षा गच्छि विद्या नास्ति,
नास्ति बंधुः सट्टीवरः,
अर्थ नास्ति गृहं नास्ति
तस्मात् जायत जायत "

बरोबर जाणाऱ्या पाहणेक्याने चकित होऊन रविदासाला विचारले- "रविदास! मी हा श्लोक पूर्वी कधी ऐकला नाही आणि हा संस्कृत भाषेत आहे याचा अर्थ शांतता का ? "

तेव्हा रविदास म्हणाला "हे पहा, आपली कोणी आई नाही की बाप नाही, कोणी बंधु बांधव नाहीत की परदार इन दीकत पण नाही. म्हणून सावध रहा, सावध रहा! असा अर्थ आहे "

आणखी एक प्रहरी रात लोटली तेव्हा रविदासाने उच्च स्वरात आणखी एक श्लोक म्हणला

“कामकोधः कोत्र
देहे तिष्ठति तस्कराः
ज्ञान रत्नागृहाराय
तस्मात् जाग्रत जाग्रत !”

रविदासाने तो श्लोक म्हटल्यावर साथी पाहरेकन्याने विचारले-“रविदासा! हा श्लोकपण मला कळला नाही हे मू एवढे ज्ञान कोठून मिळविलेस रे? मला या संस्कृत श्लोकाचापण अर्थ सांगतोस का?”

रविदास म्हणाला-“मित्रा! आपल्या शरिरात जे ज्ञानाचे जन आहे ते जोरून नेण्यासाठी काम, क्रोध, लोभ वगैरे (सहा) चोर शिरले आहेत. म्हणून माणसाने (सर्वदा) सावध रहावे !”

कोटली. रविदासाने या खेपेस लोकांना सावध करण्यासाठी आणखी एक श्लोक म्हटला :

“जन दुःखं जरा दुःखम्
जाया दुःखं पुनः पुनः
संसार सारम् दुःखम्
तस्मात् नास्त जाग्रत !”

तो श्लोक ऐकून साथी पाहरेकरी जास्तच चकित झाला. त्याने विचारले-“रविदासा! तुम्हा या श्लोकात दुःखच दुःख आहे. अशी कोणती दुःखे आहेत, त्यांची कोड करून तरी सांग.” तेव्हा रविदासाने श्लोकाचा अर्थ समजावून सांगितला. म्हणाला-“या जगात जन्म घेणे हे एक दुःख आहे. जायत्ये येणे हे देखील दुःखच आहे. बायको देखील दुःखच

दुःखच आहे. संसारसागरात पडलेला क्वचितच कधी वांचतो. म्हणून सावध रहा.”

“अरे रविदासा, तू या वैराग्याच्या गोष्टी सांगतो आहेस? तुझे बाबा तुझे लवकर लग्न करून देण्याच्या लक्ष्मीदेव आहेत आणि तू वैराग्याची गोष्टी करू लागला आहेस?” साथी पाहरेकरी म्हणाला.

तीन प्रहर रात्र संपून चवथा प्रहर सुरू झाल्यावर रविदासाने पहारा संपविण्यापूर्वी आणखी एक श्लोक म्हटला-

“आख्या बद्धते लोके
कर्मेण ननु चित्तया
आयुक्षीणस् न जानाति
तस्मात् जाग्रत जाग्रत !”

पाहरेकन्याने या श्लोकाचा अर्थ सांगायला पण आग्रह केला. तेव्हा रविदासाने त्या श्लोकाचा अर्थ या शब्दात सांगितला. म्हणाला-

“आख्या, कर्म व अनेक प्रकारच्या चिंता यांच्या बंधनात लहलोकी मनुष्य बांधला जातो. या सर्वांत गुरफटलेल्या माणसाचे आयुष्य क्षीण होत चाललेले फार थोड्या लोकांना कळते. म्हणून सावध रहा, जागच रहा !”

रविदासाने प्रहर रात्र लोटल्यावर सर्वांत प्रथम जो श्लोक म्हटला होता तो त्या देशाच्या राजाने ऐकला होता. राजाला फार आश्चर्य वाटले. त्याला काढले की आणखी एखादा असाच चांगला श्लोक

नवाबित् कामावर पडेल. म्हणून तो राज-
शर जागत राहला. त्याला त्यानंतर
जाणवो तिन्ही श्लोक ऐकू आले.

उज्याऱ्यावर राजाने आपल्या शिपायांना
पाठवून राजभर कोणी पहारा दिला याची
नवकशी करून त्याला बोलावून आपापला
सांगितले. रविदासाला जेव्हा राजाच्या
समोर हजर करण्यात आले तेव्हा राजाने
त्याला नमस्कार केला व विचारले-“पुष्प-
श्रेष्ठा! आपण कोणीतरी विद्वान पंडित
दिसता आहां. नाहीतर सामान्य पाहणेक्यात
एवढे पांडित्य कोठून येणार? माझ्यावर
कृपा करून एवढी भेट घेण्याची कृपा
करावी!” असे म्हणत राजाने सुवर्ण मुद्रा
भरून एक थेंब रविदासाला दिली.

रविदासाला त्या पैशाची गरज काय?
परंतु ते घेत आडवापाना देऊन त्यांच्या
कृपानून मुक्त होना आले तर पहारे या
हेतुने त्याने ती थेंब ठेवून घेतली.

दुसऱ्या दिवशी धर्म गावाहून परतला.
रविदासाने विचार केला की त्याला राजा-

घेणार नाहीत. मग या पैशाने काय करायचे
हा एक प्रश्न त्याच्या समोर उभा राहला.

त्याच मुमारास चांभारांच्या वस्तीस
जाग लागली सर्व लोक आपापल्या वस्तू
घेऊन घरातून बाहेर ठेवू लागले. रविदास
देखील बापाला घरातले सामान बाहेर
काढायला मदतीला यावला. इतर सामाना-
बरोबर रविदासाने तो सुवर्ण मुद्रांची
पिथवी बापाच्या हातात दिली. वसुने ती
पिथवी इतर सत्मानाबरोबर पिथवीत काय
आहे याचा विचार केल्याशिवाय ठेवून घेतली.

म्हण मुक्त झाल्याबद्दल रविदासाला
फार आनंद झाला. नंतर तो जळणाऱ्या
शरातले सामान काढण्यासाठी जो आन
गेल्या तो बाहेर आला नाही.

धर्मला वस्तुस्थिती कळायला वेळ लागला
नाही. त्याच्या पुत्ररूपे जन्म घेऊन पंडिताने
जो उपवेश गावकऱ्यांना केला होता त्याचे
स्मरण त्याला झाले व त्याच्या दुःखाचा
आर हलका झाला. त्याला ज्ञानबोध झाल्या

आसेपीचा शोध

राजा प्रसेनजित श्रावस्ती राज्याचा अधि-
पति होता. एकदा कोणीतरी ब्राह्मण
दूर देशातून श्रावस्तीला आला. सुदैवाने
त्या ब्राह्मणाची श्रावस्तीच्या प्रमुख व्या-
पाऱ्यांशी मैत्री झाली. ब्राह्मणाला कोणत्या
ही गोष्टीची उगीच वाटत नव्हती. एवढेच
नव्हे तर, त्याला खूप दान व दक्षिणादेखील
मिळू लागली.

तो ब्राह्मण या जगात एकटा होता.
त्याला नायको किंवा इतर मातेबार्डकपण
कोणी नव्हते. म्हणून त्याला जे पैसे मिळत
त्याचा स्वतःच्या गरजासाठी वाववक खर्च
करून जे पैसे उरत त्याचे तो सोने विकत
बेई आणि ते एका जागी पुरून ठेवी.
त्याच्याकड पुरूळ सोने जमले. त्याला
कळना की इतके सोने कोठे व कसे काय
उपवून ठेवायचे. म्हणून त्याने पुरूळ
विचार करून रागात एका जागी सड्डा

खणून ते सर्व सोने पुरून ठेवले. तो
हररोज जाऊन पाहून बेई की कोणी सोने
चोरून तर नेले नाही.

परंतु एक दिवशी त्या जागी जाऊन
त्याने नित्याप्रमाणे सड्डा खणून पाहिले.
तेव्हा त्याला, त्याने पुरून ठेवलेल्या सर्व
सुवर्णमुद्रा नाहीसा झालेल्या दिसल्या.
कोणी तरी त्या जागी खणून सर्व सुवर्णमुद्रा
लांबवल्या होत्या.

इतक्या काळजीपूर्वक जमवून ठेवलेल्या
सोऱ्याचा तो साठा एकाएकी चोरी गेलेला
पडून ब्राह्मणाला वेड लागल्यासारखे वाटले.
तो कपाळ बापटून वाटेत त्याला जो भेदे
त्याला त्याचे सर्वस्व लुटले गेल्याचे सांगत
परी परत आला. त्याच्या मनाचे सात्वत
करणे कोणाला शक्य नव्हते.

“अस्ता जिवंत राहण्यात तरी काय अर्थ
आहे? नदीत उडी टाकून जीव देऊन

मोकळा होतो." जसे ओरडत तो नदी काठी आला.

त्याच वेळी राजा प्रसेनजित नदीवर स्नान करून घरी परत निघाला होता. नदीत उडी टाक्याला निघालेल्या ब्राह्मणाला मध्येच भोवून त्याच्याकडून त्याने सनं घृतांत विचारून घेतला व म्हणाला— "बेड्या ब्राह्मणा! तू अशी आत्महत्या करून घेऊन काय मिळविणार आहेस? माझ्या राज्यात कोरी झाली आहे. कोरी वेलेला माल परत मिळवून देण्याची जबाबदारी माझ्या सिरावर आहे. माल मिळाला नाहीतर मालाची जी किंमत असेल ती मी आपल्या खजिन्यातून तुला

Fullscreen 127 64 / 76

देववीन. तरी पण तू आपले धन ज्या जागी पुरून ठेवले होतेस त्या जागेची थोडी खून सांगू शकशील का?"

"महाराज, ज्या जागी मी आपले धन पुरून ठेवले होते त्या जागी रानटी दोडक्याचे एक रानटी झाड होते. त्या जागी आता ते नाही." ब्राह्मण म्हणाला.

"रानटी दोडक्याचा वेल ही काय खून झाली? अशी झाडे तर जागोजागी अवतात?" राजाने विचारले.

"परंतु महाराज, जवळ पास त्या जागी तसे दुसरे झाड तक्कीच नव्हते." ब्राह्मण म्हणाला.

"तू त्या जागी धन पुरून ठेवले होतेस, या गोष्टीची माहिती आणखी कोणाला होती का?" राजाने विचारले.

"महाराज, ही गोष्ट माझ्याशिवाय इतर कोणालाच माहीत नाही. खरी गोष्ट म्हणजे या गोष्टीची माहिती सांगून देवायला माझा जवळचा नातेवाईक कोणीच नाही." ब्राह्मण म्हणाला.

राजाने ब्राह्मणाला घरी पाठवून दिले आणि एकांतात बसून कोरीचा शोध करून लावायचा याविषयी विचार करू लागला. सुरेवाने त्याला एक युक्ती सुचली. राजाने आपल्या सैन्याला बोलाविले व

विघडली आहे. बेचांना दाखवावी म्हणता. म्हणून तुम्ही राजधानीसम्या सर्व बेचांना मला येऊन भेटायला सांगा."

राजाजोपमाचे राजधानीतले सर्व वेळ राजवाड्यात पळत आले. राजाने आपल्या एकांत स्वामी बसून एकेका बेचाला बोलावून विचारले— "बेचडुवा! तुम्ही काल किंवा आज कोण कोणत्या रोवावर कोण कोणते औषध दिलेत?"

बेचांनी दिलेले उत्तर टिपून ठेवून पंढर राजाने बेचांना एकामागून एक पाठवून दिले.

त्या वेळी प्रधान राजाजवळच बसला होता आणि राजाने विचारलेले प्रश्न आणि सर्व उत्तरे देत ती ऐकत होता. परंतु राजा ही सर्व चवकरी कथासाठी करीत आहे हे त्याला कळना.

एका बेचाने राजाच्या प्रश्नाचे उत्तर दिले ते असे— "महाराज! काल मातुदस नावाच्या एका व्यापाऱ्यासाठी मी रानटी दोडक्याच्या रसात औषध तयार करून दिले होते."

तेव्हा राजाने उत्सुकतेने विचारले— "असं! पण रानटी दोडक्याचे वेल नवचितच कोठे कोठे मिळतात. तुम्हाला कोठे मिळाला तो?"

"होय महाराज! माझ्या दोकराने सारे रान पालथे घातले तेव्हा एका जागी तो वेल सापडला." बेच म्हणाला.

"तरमग तुम्ही त्या मोकड्याला माझ्याकडे पाठवून द्या." राजा म्हणाला.

बेड्या वेळाने बेचाचा नोकर राजासमोर येऊन उभा राहिला.

राजाने त्याला विचारले— "तू काल रानटी दोडक्याचे झाड आणलेस त्याच्या खाली तुला एक हजार सुवर्ण मुद्रा मिळाल्या होत्या. त्या तू कोणाला दिल्यास?"

नोकराचा नेहुरा खाडकन खाली उतरला. म्हणाला— "मी त्या सर्व सुवर्णमुद्रा आपल्या घरी नेऊन ठेवल्या."

“त्या सुवर्णमुद्रा मी सांगतो त्या ब्राह्मणा-
कडे पोचल्या कर. त्या त्याच्या आहेत.”
राजाने आज्ञा केली.

नोकरीला दुसरा मार्गच नव्हता. त्याने
त्या सुवर्णमुद्रा ब्राह्मणाकडे पोचल्या केल्या.
प्रधानाने राजाला विचारले—“महाराज!
आपण या चोरीचा शोध इतका सहजी
कसा काय मिळवून दिल्यात? मला सुळीच
कळले नाही.”

राजा स्मित करून म्हणाला—“चोरी
संबंधाने ब्राह्मणाने जे काही सांगितले ते
पूर्णपणे खरे सांगूनच मी चोराला त्याच्या
आधारे पकडण्याचे ठरविले. आपल्या राज-
धानीत लक्षावधी लोक राहतात. पण
चोरी कोणीतरी एकालाच करता येणार
ब्राह्मणाने मला सांगितले की त्याने ज्या
जागी सुवर्णमुद्रा लपवून ठेवल्या होत्या त्या
जागेची माहिती कोणाला नाही. त्याला
कोणी जवळचा आप्त नातेवाईक नाही.
तेव्हा पुरविल्या भनाऱ्या जागे खणण्याची
गरज आणखी दुसऱ्याच कारणाने झाली

गरज असणार तोच तिकडे फिरणार आणि
खणणार.

“ब्राह्मणाने जवळपास दुसरे झाड नव्हते
हेवेतील सांगितले होते. मी ब्राह्मणाच्या
त्या म्हणण्यावर विश्वास करून विचार
केला की त्या वेळासाठी जो खणायला
जाईल त्याला ते घन मिळेल. फक्त घन
चोरो कळत नव्हता हेवून कोणी खणले
असते तर फक्त घन उचलून नेले असते
आणि वेळ तेथेच टाकून दिला असता. परंतु
धमाक्यावर वेळवेळीक नाहीसा झाला होता.

“आतां रानटी दोडक्याच्या वेलाची गरज
वेडाशिवाय आणखी कोणाला असणार?
म्हणून मी वेडांना होलाविले होते. मला
रानटी दोडक्याच्या वेलाचा प्रयोग करणाऱ्या
बरोबर जोरदेवीक सांगडला. न समजणा-
सारखे यात काय आहे, सांगा प्रधान!”

राजाने केलेल्या युक्तीचे वर्णन ऐकून
प्रधाताला राजाक्या नाक्याचे आश्चर्य
बाटले

खर को खोटे

कां वनपूरची राजकन्या विवाह योग्य झाली तेव्हा दूरदूरच्या देशाच्या राजकुमारांच्या
कतीने तिला मागण्या पावण्यात आल्या.

परंतु राजकुमारीने त्या सर्वांत कळविले की मी कोणी तिला सर्वांत अधिक
अविश्वसनीय व अशुभ अशी गोष्ट सांगेल. त्याच्याशीच ती विवाह करणार.

प्रत्येक राजकुमाराने आपल्या कल्पनेप्रमाणे अशुभ व अविश्वसनीय असा गोष्टी
सांगितल्या. परंतु सर्व राजकुमारांना राजकुमारीने त्या खऱ्या बाबत नसल्याचे सांगितले.

तेव्हा टी एका राजकुमाराने एक गोष्ट राजकुमारीला सांगितली. म्हणाला—“मी एकदा
कांदण्या राखी आपल्या उद्यानात फिरत होती तेव्हा मला एक अश्र्वत्थम सुंदर स्त्री दिसली.
ती मला म्हणाली की ती माझ्याशीच विवाह करणार आहे व त्यासाठी जेथे स्वयंवराची
जवळचा करण्यात येईल त्या जागी मी अवश्य उपस्थित राहिले पाहिजे. परंतु त्या
स्वयंवराच्या वेळी मी तुला पाहून तुव ती सुंदर स्त्री होतीस हे मी ओळखले.”

ही राजकुमार म्हणाला ते मान्य केले तर नवन दिल्याप्रमाणे त्याच्याशीच तिला
विवाह करणे आवश्यक होते. विश्वास केला नाही तरी तिने जी परीक्षा घेतली त्यात तो
उत्तम यशस्वी झाला म्हणून त्याच्याशी तिला विवाह करून घेण्यास मान्यता देणे आवश्यक
होते. म्हणून तेव्हा राजकुमारीने त्या राजकुमाराशी विवाह करून घेतला.

